

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Бабчук Петро Васильович

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

УДК 351/327.01
(індекс)

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ДО ЧЛЕНСТВА В НАТО ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

(назва роботи)

Публічне управління та адміністрування

_____ (назва освітньої програми)

281 Публічне управління та адміністрування

_____ (шифр і назва спеціальності)

_____ П. В. Бабчук _____
(підпис, ініціали та прізвище здобувача освітнього ступеня)

Науковий керівник _____ В. І. Остап'як
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ І. П. Лопушинський _____
(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Рецензент _____ Д. І. Дзвінчук _____
(посада) (підпис) (дата) (ініціали та прізвище)

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ – 2023

АНОТАЦІЯ

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ДО ЧЛЕНСТВА В НАТО ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ. - Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2023.

Дослідження присвячено актуальній і недостатньо розробленій в історіографії темі – комплексному дослідженню процесів трансформації українсько-польських відносин. У комплексному дослідженні відображено взаємозв'язок українсько-польських відносин із реалізацією пріоритетних напрямів розвитку України у новому геополітичному становищі в Європі та світі. Обрані для аналізу хронологічні рами охоплюють події, які відрізняються від усього попереднього історичного досвіду співіснування України та Польщі на світовій арені. Виявлений масив історіографії українських та іноземних дослідників, які розглядали питання українсько-польських відносин та їхнього європейського контексту, дозволив провести виокремлення та ґрунтовне дослідження об'єкта й предмета дослідження. Досягненню мети та реалізації завдань сприяло залучення до дослідження різноманітних джерел, зокрема вперше введених у науковий обіг архівних матеріалів, що відображають втілення українсько-польського співробітництва на рівні місцевих органів влади. Історіографічний аналіз показав необхідність використання у дослідженні принципів та методів суміжних наук.

Ключові слова: державне управління, інтеграція, партнерство, Україна, НАТО.

ABSTRACT

THE EXPERIENCE OF THE PREPARATION OF EUROPEAN COUNTRIES FOR MEMBERSHIP IN NATO AND ITS APPLICATION IN UKRAINE. - Manuscript.

Master's degree in specialty 281 "Public management and administration". - Ivano-Frankivsk National University of Oil and Gas. - Ivano-Frankivsk, 2023.

This thesis is a comprehensive study on the processes of transformation in Ukrainian-Polish relations. The complex study reflects how the issues of Ukrainian-Polish relations are related to the implementation of Ukraine's development priorities in its new geopolitical position in Europe and globally. The chronological framework chosen for the historical analysis covers events that differ from all of Ukraine and Poland's previous historical experience, and not fully systemized by researchers in all aspects of relations. The compilation of Ukrainian and foreign historiography, related to the issues of Ukrainian-Polish relations and their European context, was brought up in the thesis. It assisted in the identification and thorough research of the object and subject of research, the goal of research. For their realization, various sources were studied, including unpublished archived materials reflecting the implementation of Polish-Ukrainian cooperation at the level of local authorities, none of which were previously covered in the scientific circulation. The analysis has shown the necessity of applying methods from other disciplines related to the events of Polish-Ukrainian history in the study.

Keywords: public administration, integration, partnership, Ukraine, NATO.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. НАУКОВА БАЗА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В НАТО.....	8
1.1 Історіографія становлення України і НАТО.....	8
1.2 Аналітико-прогностичний характер партнерства України і НАТО.....	17
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ І НАТО	27
2.1 НАТО в реформуванні українського безпекового сектору	27
2.2 Перешкоди на шляху інтеграції України в НАТО	41
РОЗДІЛ 3. СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В НАТО (ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД).....	58
3.1 Україна та Польща в умовах розширення блоку НАТО	58
3.2 Досвід інтеграції і українсько-польське партнерства	72
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87

ВСТУП

Актуальність теми. Трансформації польсько-українських відносин у зв'язку з змінами у державному управлінні і інтеграційними процесами у Європі є важливою для нашої країни. Із здобуттям Україною незалежності та отриманням державами Центральної та Східної Європи політичної свободи після розпаду СРСР та «Східного блоку» розпочався активний процес формування нової моделі відносин між державами як рівноправними партнерами. Однак незалежна Україна знов перетворилася на територією світового протистояння, на якій реалізуються інтереси інших держав. Новітні сторінки в історії зв'язків українського народу з новою об'єднаною Європою показали неможливість для країни ізоляції та виключно двосторонніх відносин із сусідніми державами, якщо та бажає не залишитися послабленою та контрольованою з невпинним ходом колеса історії. Через це співпраця України з Республікою Польща так чи інакше має бути пов'язана з процесами формування та реалізації партнерства й інтеграції в об'єднаній Європі на сучасному етапі. Такі реалії були усвідомлені українською владою з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за підтримки з боку керівництва Польщі. Усі ці події повністю відрізняються від усього попереднього досвіду України на світовій політичній арені, тому є новими для народів країн, керівництва держав і не до кінця систематизованими та вивченими дослідниками в усіх аспектах відносин.

Актуальним для дослідження є досвід реформування Республікою Польща своєї зовнішньої та внутрішньої політики у посттоталітарну добу, залучення фінансової допомоги з боку ЄС, Єврокомісії та НАТО, яке допомогло країні посилити свої економічні позиції, опинитися лідером серед країн Центральної та Східної Європи. Із закріпленням у Конституції України стратегічного курсу на інтеграцію до ЄС та НАТО, важливим є вивчення не

лише польського досвіду, але й процесів його обміну з українською стороною протягом останніх десятиліть. Це необхідно для розуміння того, чому Україна так відстала від Польщі в питаннях європейської та атлантичної інтеграції.

Мета і завдання дослідження полягає у вивченні всебічного комплексу взаємодії на рівні державного управління між Україною та Республікою Польща, виявленні закономірностей, здобутків і перспектив партнерства в умовах трансформації і співпраці на шляху інтеграції до НАТО.

Для успішного досягнення мети слід вирішити низку завдань:

- проаналізувати стан вивчення проблеми, окреслити джерельну базу та методи дослідження;
- прослідкувати вплив суспільно-політичних трансформацій в Україні на відносини Україна-НАТО;
- з'ясувати зовнішньополітичні чинники впливу на формування відносин Україна-НАТО у 1991-2020 рр.;
- проаналізувати основні напрямки й форми співробітництва України з Альянсом;
- дослідити проблемні моменти українсько-польських відносин, які викристалізувалися на шляху України до європейської інтеграції;
- висвітлити тенденції співробітництва України та Республіки Польща в умовах розширення блоку НАТО та у процесах атлантичної інтеграції;
- побудувати періодизацію українсько-польських відносин у вимірі співпраці в межах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є співробітництво України та Республіки Польща в умовах глобалізації сучасного світу та вступ в НАТО.

Предметом дослідження є еволюція українсько-польських відносин та державного управління в інтеграційних процесах ЄС та НАТО.

Методи дослідження. Для досягнення мети й ефективного вирішення завдань магістерської роботи під час вивчення використовувалися комплекси з історико-порівняльним і проблемно-хронологічним підходами до висвітлення процесу відносин України і Республіки Польща та їхнього місця в процесах європейської та атлантичної інтеграції. Це дозволило провести аналіз оформлення та розвитку відносин двох країн, еволюцію партнерства до статусу державної співпраці із країнами НАТО та ЄС. Методи дослідження уможливили порівняльне зіставлення інтеграційних процесів у відносинах України та Польщі як на загальнодержавному, так і на регіональному, місцевому рівнях.

Новизною даної теми виступає аналіз досвіду підготовки європейських країн до членства в НАТО та його застосування в Україні, з фокусом на прикладі Республіки Польща, що дозволяє вивчати специфіку адаптації до міжнародних альянсів у регіональному контексті та розуміти важливість зовнішньої підтримки для країн-кандидатів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали магістерської роботи можуть стати підґрунтям для подальших наукових розробок, у навчальних курсах і посібниках з державного управління, міжнародних відносин, для побудови стратегій зовнішньополітичної діяльності різноманітних державних структур та органів місцевого самоврядування, що розвивають українсько-польське партнерство.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 96 сторінок, із них основного тексту 86 сторінок. Список використаних джерел містить 69 найменувань.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВА БАЗА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В НАТО

1.1 Історіографія становлення України і НАТО

Однією із найпотужніших систем колективної безпеки сучасного світу є Організація північноатлантичного договору або ж НАТО, яка була утворена 4 квітня 1949 р. у Вашингтоні, США. Від часу заснування й до сьогодні вона пройшла кілька етапів розширення і станом на початок 2023 р. до її складу входять 30 країн. Найбільший етап розширення Альянсу припадає на кінець 90-х рр. XX ст. – початок XXI століття, передумовою для якого слугував розпад СРСР та біполярної системи міжнародних відносин у 1991 році. Унаслідок цих подій ціла низка країн колишнього пострадянського простору визначила своїм зовнішньополітичним пріоритетом курс на НАТО у той час, як Україна проголосила намір стати позаблоковою державою. Однак подальший розвиток історичних подій показав, що вже з 1991 року Україна й НАТО почали налагоджувати діалог щодо контролю над ядерною зброєю, яка дісталась Україні у спадок від СРСР, а пізніше ця комунікація призвела до поглиблення співробітництва України й НАТО в рамках програми Партнерство заради миру (ПЗМ) 1994 р. та підписання 9 липня 1997 року Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією північноатлантичного договору.

З поглибленням співпраці України з НАТО невпинно зростає й інтерес до цієї теми українських та закордонних науково-експертних кіл, які намагались долучитись до її розгляду. І попри те, що на сьогодні у науковому просторі наявні лише окремі дисертаційні роботи та монографії, присвячені деяким аспектам становлення та розвитку відносин між Україною й НАТО, нині з'явився величезний пласт наукових розвідок, що поглиблюють наші знання із зазначеної теми або й кардинально їх змінюють у зв'язку з появою

нових зовнішньополітичних викликів, які постали перед Україною після 2014 року. Науковий дискурс навколо окресленої теми охоплює дослідження українських, західноєвропейських, американських та російських авторів, котрі займаються дослідженнями соціогуманітарної науки.

Найбільший пласт досліджень становлять наукові праці українських істориків, політологів, соціологів та військових експертів. Їхні дослідження побудовані за проблемним принципом і відображають або конкретний напрям співробітництва між Україною й НАТО, або окрему проблему чи ситуацію.

Україна. Так, в українській історіографічній думці досліджуваної теми значну увагу приділено питанню формування нормативно-правового підґрунтя взаємовідносин України з Альянсом. Загальний огляд нормативно-правової бази та міжнародно-правових механізмів євроатлантичної інтеграції України також зробили Г. Динис, П. Трачук і Т. Грачевська¹. У наукових розвідках В. Бунди розкрито проблему правового забезпечення системи інформування населення щодо євроатлантичного інтеграційного курсу України. Закріплення євроатлантичного вектора в Конституції України 7 лютого 2019 р. спонукало окремих авторів під новим кутом зору розглянути це питання. Так, у статті А. Яковлева «Питання євроатлантичної інтеграції в сучасному конституційному процесі України» поверхнево проаналізовано історичні передумови та нормативно-правові документи з 2014 року, які сприяли закріпленню євроатлантичного курсу України в Конституції². Водночас у статті Я. Беня проаналізовано організаційно-правові механізми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору від початку підписання Хартії про особливе партнерство у 1997 р. і аж до внесення змін у Конституцію України у 2019 році. Становлення політико-

---

¹ Грачевська Т.О. Особливості нормативно-правової регламентації двостороннього співробітництва України і НАТО. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Сер.: Політичні науки*. 2017. № 2. С. 42–46.

² Яковлев А.А. Питання євроатлантичної інтеграції в сучасному конституційному процесі України. *ScienceRise: Juridical Science*. № 3(9).2019. С. 12-16.

дипломатичних відносин України з НАТО у 1992–1994 роках висвітлено у тезах С. Прийдуна, а у дослідженні В. Бурдяк та І. Мороза цей аспект розглянуто до 2008 року. У статті О. Казакевич розкрито інституційний процес інтеграції України до Північноатлантичного альянсу³. Принагідно треба відзначити, що українські дослідники час від часу вдаються до аналізу взаємовпливу європейських структур у процесі їх розширювання. Так, у 2008 р. Г. Динис проаналізував роль Ради Європи у процесі реалізації європейських та євроатлантичних прагнень України, а М. Юрчак присвятила свою публікацію аналізу 25-річчя відносин України й НАТО та ролі Альянсу у формуванні відносин України з ЄС.

Проблемі воєнно-політичного та оборонного співробітництва України й НАТО та проведенню кадрової політики у ЗСУ за стандартами НАТО присвятили свої наукові розвідки В. К. Ілленко, О. А. Джус, І. В. Красота, І. Король та ін.; перепідготовку ЗСУ за програмою Україна–НАТО розглянула І. Автушенко, а реформування сектору безпеки України на початку 2000-х років розглянули В. Горбулін та О. Шамшур, Л. Поляков, І. Долгов, В. Корендович. Поряд з цими дослідженнями А. Єрмоленко проаналізував системні недоліки розвитку ЗСУ на початку 2000-х років, а у своєму дисертаційному дослідженні І. Компанець розкрив військово-історичний аспект євроатлантичної інтеграції України до 2010 року⁴. В останні роки українськими науковцями й експертами ще більшу увагу приділено дослідженню перспектив впровадження реформ в український безпековий сектор, зокрема С. Коробченко та К. Кулагін приділяють увагу вивченню шляхів реформування системи управління життєвим циклом озброєнь

---

³ Казакевич О. Інституційна складова процесу євроатлантичної інтеграції України. *Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України: Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (м. Ужгород, 29-30 листопада 2007 р.)* Відп. ред. І.В.Артьомов. Ужгород: Ліра, 2008. С. 173-177.

⁴ Компанець І. В. Євроатлантична інтеграція незалежної України у військово-історичному аспекті : автореф. дис.... канд. істор. наук : 20.02.22 військова історія; *Національний університет «Львівська політехніка»*. Львів, 2010. 19 с. Бібліографія: с. 17.

відповідно до стандартів НАТО, а В. Кравченко, А. Марченко, В. Князєв та Ю. Немченко аналізують перспективні напрямки впровадження в Україні стандартів НАТО з точки зору електромагнітної сумісності обладнання тощо. Не менш широко проблема реформування українського оборонного й безпекового простору розкрита у праці О. Власюка, В. Фролова та О. Устименка, які приділяють увагу аналізу реформування перспективних напрямків ЗСУ за стандартами НАТО⁵.

Особливості участі України в системі міжнародної безпеки та участі українських військових у міжнародних миротворчих операціях на початку 2000-х років розглянуто у статтях С. Пирожкова та Л. Голопатюка на міжнародній конференції у м. Києві 27–28 травня 2004 року, у статті А. Войціховського; у дослідженні «Миротворча діяльність України: кооперація з НАТО та іншими структурами європейської безпеки» (2002) за редакцією Г. Перепелиці, Л. Голопатюка, М. Гончаренка та ін. У публікаціях А. Хабчука та Р. Петюра, розкрито особливості участі українських контингентів у миротворчій кампанії в Іраку в 2003–2005 роках; Н. Стевенс проаналізувала процес залучення українських миротворців до врегулювання міжнародних конфліктів у 1991 – 2004 роках, зокрема й під егідою НАТО⁶. Короткий огляд участі українських військ в миротворчих операціях НАТО розглянутою у статті Б. Левика «Участь пострадянських республік у миротворчих операціях ООН та НАТО», де автор зосередив увагу на викладенні хронології цих подій та розглянув українське законодавство щодо використання національної армії за межами України. Водночас вже у статті Г. Шелест проаналізовано участь українських військових у миротворчих операціях в умовах російсько-української війни.

---

⁵ Фролов В., Устименко О. Особливості впровадження в ЗС України систем військового управління за принципами та стандартами НАТО. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2018. № 3. С. 18-26.

⁶ Стевенс Н. Залучення українських воїнів до врегулювання міжнародних конфліктів в 1991 – 2004 рр. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. № 12. 2007. С. 471-484.

Доволі незначну кількість досліджень присвячено міжнародним військовим багатонаціональним навчанням під егідою НАТО, в яких брали участь українські військові. Серед них заслуговують на увагу публікація Ю. Недзельського, в якій він розглянув участь українських військовослужбовців у програмі «Партнерство заради миру», зокрема висвітлив їх участь у різноманітних міжнародних маневрах; стаття П. Проховника, де він розкрив історичні аспекти міжнародних військових навчань «Швидкий Тризуб» (англ. – «Rapid Trident»); стаття Ю. Пащука, П. Проховника та В. Федоренка, яку вони присвятили особливостям міжнародного військового багатонаціонального навчання «Rapid Trident-2019», в основу якого покладено моделювання реальних ситуацій з урахуванням здобутого бойового досвіду українськими солдатами та підрозділами НАТО. С. Соколюк проаналізував особливості військово-морських навчань «Сі Бриз» у період з 2003 по 2009 роки, звернувши увагу на зрив цих навчань у 2006 та 2009 роках проросійськими силами⁷.

Оскільки не менш важливими напрямками співробітництва України з НАТО є цивільний вимір, який охоплює гуманітарний (просвітницький, освітній), економічний, науково-технічний та екологічний аспекти, тому ці сфери діяльності також перебувають у полі зору українських науковців. Найширше цей аспект розкрито у дисертаційному дослідженні В. В. Корнілової «Розвиток взаємин Україна – НАТО: цивільний аспект співробітництва» (2010)⁸. Загалом, розглядаючи гуманітарний напрямок співробітництва, варто відзначити, що окремий корпус історіографічного

---

⁷ Соколюк С. Репетиції гібридної війни Росії проти України в Криму та Севастополі як вияв політики тоталітаризму. Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті : *збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11–12 червня 2020 року*, Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. 2020. С. 372–377.

⁸ Корнілова В. В. Розвиток взаємин Україна – НАТО: цивільний аспект співробітництва : *автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02*. Київ. славіст. ун-т. Київ. 2010. 20 с.

дослідження становлять навчально-методичні посібники та підручники для студентів ВНЗ, мета яких полягає у формуванні неупередженого погляду на Альянс та руйнуванні радянських міфів про НАТО. Серед них особливий інтерес становить книга О. Палія «Навіщо Україні НАТО?» (2006), у якій автор у риторичній формі розкриває значення ролі НАТО для України з точки зору її національних інтересів; навчальний посібник О. Крапивіна та І. Тодорова «Євроатлантична інтеграція України» (2007), підготовлений в контексті загальнодержавних організаційно-аналітичних і науково-методичних заходів Цільового Плану Україна – НАТО на 2007 рік⁹; навчальний посібник А. Циганчука та О. Когут «Геополітичний вибір України: сучасний стан і перспективи розвитку» (2008) у якому найбільш комплексно розкрито трансформацію взаємин України із НАТО; посібник С. Мітряєвої «Європейська безпека і Україна» (2008); колективний посібник «Механізми регулювання інтеграційних процесів в Україні» (2009), в якому розкрито особливості взаємодії органів державної влади України з суб'єктами громадянського суспільства на шляху до НАТО; колективний посібник за загальною редакцією Д. Дзвінчука «Північноатлантичний альянс: історія, функції, структура та відносини з Україною» (2013); підручник «Міжнародні відносини та зовнішня політика України» (2020) авторського колективу НУОУ ім. Івана Черняхівського (С. Антоненко; О. Дерикот; В. Клименко; І. Козинець; Ю. Пунда; О. Сальнікова; В. Телелим), у якому євроатлантичну інтеграцію розглянуто під кутом зору воєнно-політичних загроз, які спіткали Україну після 2014 року¹⁰ та ін.

Громадська думка відіграє важливу роль на шляху приєднання будь-якої країни до НАТО. Оскільки в Україні суспільна підтримка євроатлантичного курсу держави є неоднозначною, то цей аспект перебуває

⁹ Крапивін О.В., Тодоров І.Я. Євроатлантична інтеграція України. Навчальний посібник для студентів спеціальностей «історія», «політологія», «журналістика» та «міжнародні відносини». Донецьк, *Донецький національний університет*. 2007. 328 с.

¹⁰ Пунда Ю. В., Козинець І. П., Клименко В. С. та ін. Міжнародні відносини та зовнішня політика України: *Підручник. НУОУ ім. Івана Черняхівського*. Київ., 2020. 328 с.

здебільшого в полі зору українських соціологічних центрів й моніторингових установ, аніж у працях українських дослідників. Цій проблемі приділена увага низки соціологічних установ, серед яких Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, Центр Разумкова та ін. Попри це, варто виокремити кілька окреслених проблем, які лежать у полі зору науковців: ставлення населення та соціально-політичні настрої щодо до вступу України в НАТО за 2002–2008 роки проаналізовано у статтях І. Артёмова та Р. Офіцинського, а роль інформаційної політики у відносинах сторін України й Альянсу розкрив у своїй статті А. Бродич «Пріоритети інформаційної політики на сучасному етапі відносин України і НАТО» (2008).

За сприяння НАТО в Україні започатковано ряд економічних та науково-технічних ініціатив, які є надзвичайно важливими з точки зору розвитку національної економіки та безпеки. Економічним питанням присвячені окремі публікації. Так, частково євроатлантичні інтеграційні процеси України в період світової економічної кризи 2008–2010 років розглянув П. Тригуб¹¹; В. Корнілова розглядає євроатлантичну інтеграцію України з позицій її економічних переваг та інвестиційних спроможностей, які значно підвищуються у результаті вступу України до НАТО; Л. Безчасний аналізує наслідки економічної інтеграції нових членів у структури НАТО; М. Єрмошенко, С. Єрохін та Г. Курочкін висвітлили особливості реформування оборонно-промислового комплексу України з використанням економічного потенціалу Альянсу на початку 2000-х років. А перспективи воєнно-економічного співробітництва розкрито у статті Е. Новикова. З початком російсько-українського конфлікту, після того, як країни члени НАТО ухвалили для України комплексний пакет допомоги (КПД), його сутність було висвітлено у статті О. Сальнікової, В. Клименка та В. Грищенка «Аналіз результатів Варшавського саміту НАТО та їх вплив на врегулювання

---

¹¹ Тригуб П.М. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції України в період світової економічної кризи (2008-2010 рр.). *Чорноморський літопис*. № 1. 2010. С. 56-64.

конфлікту на Сході України»¹².

Науково-технічний напрям співробітництва України й НАТО представлено науковими розвідками С. Савченка, який розкриває фінансові аспекти співробітництва України з НАТО, В. Вороненка, Ю. Скалецького, В. Торбіна, які аналізують співробітництво України з Альянсом у сфері планування та реагування на надзвичайні ситуації, та ін. Загалом, треба зауважити, що більшість досліджень цього напрямку пов'язані насамперед з розробками у галузі атомної енергетики, щодо утилізації непридатних до використання боєприпасів і стрілецької зброї та довкола ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Агресивні дії росії щодо України, які вона розпочала у 2014 році започаткували новий вимір співробітництва між Україною й Північноатлантичним альянсом, який виступив за підтримку територіальної цілісності України. Українська сторона розпочала реальні кроки, які наближають її до членства в НАТО. Зокрема практичного й глибокого змісту набуло впровадження реформ за стандартами НАТО, які до 2014 року мали більше декларативний аніж практичний характер; зросла підтримка євроатлантичного вектора серед значної частини українських громадян; Україна й НАТО розгорнули спільну діяльність щодо реагування на появу нових викликів міжнародній безпеці; розпочався новий етап узгодження національного безпекового законодавства згідно з принципами Альянсу тощо. Усе це привернуло увагу вітчизняних науковців, які присвятили свої дослідження впливу російської агресії на трансформацію відносин України з НАТО та проблемі недоречності нейтрального або ж позаблокового статусу

---

¹² Сальнікова О., Клименко В., Грищенко В. Аналіз результатів Варшавського саміту НАТО та їх вплив на врегулювання конфлікту на Сході України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. №2 (58), 2017. С. 102-107.

для України. Цим проблемам присвячено наукові розвідки О. Кушти¹³, О. Пошедіна, А. Каляєва, М. Капітоненка, І. Тодорова, І. Потапової, Б. Мельниченка, В. Корбина, І. Комарницької, М. Пивовара, В. Шатуна, В. Трофимовича, В. Горбуліна, О. Класюка, Е. Лібанової, О. Ляшенко, окремі розділи дисертаційного дослідження С. Прийдуна, стаття О. Погібка, а також роботи інших авторів, котрі розглядають співробітництво України з Організацією Північноатлантичного договору під кутом зору зовнішньополітичних небезпек і загроз. Аналізуючи історичні праці щодо стану вивчення окресленої проблеми, варто відзначити, що на проблематику наукових розвідок впливала й зміна геополітичного вектора, до якого вдавалося українське політичне керівництво до 2014 року. Унаслідок цього чимала кількість досліджень присвячена саме зміні зовнішньополітичного вектора держави, що негативно позначалось на відносинах України й НАТО. Зокрема, привертають увагу дослідження Г. Перепелиці, О. Потехіна, І. Тодорова. Цифри представлені у щорічнику «Зовнішня політика України – 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети», в якому автори намагаються висвітлити наслідки зміни геополітичного курсу В. Януковичем у напрямку рф та спрогнозувати подальший стан євроатлантичної інтеграції України. Подібний цикл досліджень представлено й у «Альманаху сектору безпеки України 2012», де дослідники всебічно розкрили стан та зміни в реформуванні сектору національної безпеки України, які сталися за досить короткий час, у збірнику матеріалів міжнародної конференції, що проходила у Донецьку 30 листопада – 2 грудня 2010 року¹⁴ та інших виданнях.

Також до окремого корпусу джерел історіографічного дослідження ми віднесли матеріали міжнародних конференцій, в яких представлено думки

---

¹³ Кушта О. Трансформація відносин Україна-НАТО в контексті російсько-українського збройного конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2018. Випуск 44. С. 147-162.

¹⁴ Матеріали та виступи Осінньої Академії нова Стратегічна концепція Північноатлантичного альянсу: перспективи для держав Центральної та Східної Європи». 30 листопада – 2 грудня 2010 року. *Донецьк*, 2011. 153 с.

науковців та експертів з різних країн щодо розкриття досліджуваної проблематики. Серед них заслуговує на увагу монографія за загальною редакцією О. Соскіна «Партнерство заради безпеки: досвід країн НАТО та українська перспектива» (2007). У ній представлені статті науковців з України, Європи, США та РФ, які розкривають майже усі аспекти досліджуваної нами теми під кутом зору тих геополітичних обставин, в яких опинилась Україна станом на 2007 рік, зокрема й вплив РФ на євроатлантичний вибір України. Заради об'єктивності варто відзначити, у монографії представлені ряд публікацій російських авторів переважно літерального спрямування, увага яких була приділена здебільшого євроатлантичній інтеграційній політиці рф. Не менш важливими є матеріали другої міжнародної конференції «Урядування в секторі безпеки: роль демократичних інститутів і кращі міжнародні практики», яка відбулась 16–17 березня 2016 року у Києві, де головну увагу приділили ролі демократичних інститутів і впровадженню кращих міжнародних практик у забезпечення належного урядування в секторі безпеки. А у збірнику статей «Президентські вибори та Помаранчева революція: вплив на трансформаційні процеси в Україні» (2005) містяться думки українських та німецьких експертів, котрі упродовж року спостерігали за перебігом виборчого процесу в Україні¹⁵.

1.2 Аналітико-прогностичний характер партнерства України і НАТО

Зауважимо, що здійснений нами аналіз українських історіографічних студій хоч і не є вичерпним, проте засвідчує, що більшість наукових праць, присвячених відносинам Україна–НАТО, стосуються або окремої проблеми, або ж мають ситуативний, аналітико-прогностичний чи інформативний характер. Це спонукає нас проаналізувати зарубіжну літературу з окресленої

---

¹⁵ Курта Г. (за ред. та ін.) Президентські вибори та Помаранчева революція: вплив на трансформаційні процеси в Україні. *Фонд ім. ФрідріхаЕберта*. Київ: Заповіт. 2005. 148 с.

проблематики.

Америка. Західна Європа. Значну увагу історичним, військовим та політичним аспектам становлення відносин України з НАТО приділили американські та західноєвропейські дослідники, котрі уважно слідкують за цим процесом. Адже, як зазначає Т. Кузьо, «...з другої половини 1990-х США прагнули підтримати Україну як на двосторонньому рівні в рамках «стратегічного партнерства», так і на багатосторонньому рівні через НАТО з метою посилення європейської безпеки...». З огляду на це треба зауважити, що вже у перші роки незалежності особливим предметом досліджень західних авторів виявилась політика денуклеаризації України, яка фактично й започаткувала відносини України з НАТО. Ця проблема щонайперше на початку 1990-х років була висвітлена у працях О. Чабарівського «Deepening Crisis in the CIS» (1992), в якій він звернув увагу на те, що обговорення контролю над ядерною зброєю, розташованою в Білорусі, Україні та Казахстані, призвело до конфлікту між Україною та Росією, яка прагнула отримати монополію на стратегічну ядерну зброю; та у статті С. Міллера «The Case against a Ukrainian Nuclear Deterrent» (1993) та ін. Пізніше значну увагу приділили приєднанню України до програми «Партнерство заради миру» (1994). Зокрема, привертає увагу стаття директора досліджень Східної Європи з Вашингтонського Центру стратегічних та міжнародних досліджень Я. Бугайського, опублікована у *Washington Times* від 15 березня 1994 року, присвячена приєднанню України до ПЗМ. У ній автор застерігає західних партнерів від геополітичних амбіцій Кремля, котрі можуть виникнути у зв'язку з розпадом СРСР та подій на Балканському півострові. До того ж він чітко спрогнозував, що свої загарбницькі амбіції щодо України Москва буде реалізувати через російські пропагандистські канали, основною аудиторією яких є російськомовне населення України, задля спричинення громадянського конфлікту (особливо в Криму). Тому одна із головних тез його публікації зводилась до того, що «...участі України в програмі НАТО “Партнерство

заради миру” слід надати найвищий пріоритет, щоб просигналізувати, що Вашингтон серйозно ставиться до збереження цілісності та незалежності України...». Про імовірність російсько-українського конфлікту на підґрунті геополітичних амбіцій та кримського сепаратизму йдеться і в роботах А. Мостович та американського політолога, професора Чиказького університету, фахівця з міжнародних відносин, автора теорії наступального реалізму – Дж. Міршаймера. З огляду на це, Дж. Міршаймер виступав проти розширення НАТО на Схід, хоча одночасно був прихильником збереження Україною статусу ядерної держави¹⁶.

У другій половині 1990-х років роль України в євроатлантичному безпековому секторі та структура безпеки нової незалежної держави стала предметом для аналізу американського дослідника Ш. В. Гарнетта «Keystone in the Arch: Ukraine in the Emerging Security Environment of Central and Eastern Europe» (1997), норвезького автора оборонних досліджень Т. Букквола, який розкриває зміну ставлення України до НАТО у другій половині 1990-х років у контексті геополітичних змін та Т. Кузьо, який проаналізував причини участі України в Югославському конфлікті спільно з міжнародними миротворчими силами на чолі з НАТО та причини кремлівського тиску на Україну через проросійські сили у зв'язку з цією ситуацією. Також для історіографічного аналізу зарубіжної думки актуальним для нашого дослідження є збірник наукових праць «Harvard Ukrainian Studies» (1998), виданий при Українському науково-дослідному інституті від Гарвардського університету, в якому такі автори як О. Александрова, С. Р. Бурант, Дж. Яворський, Ф. С. Ларрабі, Н. Шадлов та Т. Кузьо (на той час працював в Інформаційному центрі НАТО в Києві) розкрили основні аспекти зовнішньої політики, зовнішніх зв'язків та проблем безпеки України. Зокрема значну увагу було приділено становищу ЗСУ та військовій політиці України. Вчені

---

¹⁶ John J. Mearsheimer. The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent. *Foreign Affairs*. Vol. 72, №. 3 (Summer, 1993).P. 50-66.

проаналізували місце України в європейській та регіональній безпеці, безпекові причини та передумови денуклеаризації України, визначили перелік потенційних зовнішньополітичних небезпек і загроз для України, зокрема і з боку рф. У дослідженні Дженніфер Д. П. Мороні «Ukraine's 'European Choice' in the East-West Frontier» з вашингтонської урядової організації «International's Government Practice» також було проаналізовано євроатлантичний геополітичний вибір України. Авторка звернула увагу на геополітичне розташування України між НАТО та росією, яке часто є додатковим обмеженням для урядових рішень щодо зовнішньої політики та політики безпеки як Заходу, так і росії всередині регіону, на зовнішньополітичний тиск та внутрішньополітичні проблеми України, її стратегічне значення для європейської безпеки та перспективи євроатлантичної інтеграції¹⁷.

У дослідженні «Issues for the U.S. Navy in the Black Sea Region: Country Profiles and Recommendations russia, Turkey, Ukraine, Romania, Bulgaria, Georgia» (2000) геополітичне положення України та її безпекове становище розглянуто з точки зору участі США в оборонній політиці України, яка, на думку авторів В. Леховича та А. Хашима, є більш гнучкою ніж ретельно сплановані заходи НАТО. Аналізуючи український напрямок, дослідникам вдалося розкрити усю палітру внутрішньополітичних процесів 1990-х років, територіальних претензій та інших зовнішньополітичних загроз, які висловлювали Україні рф та Румунія у 1990-х роках, використовуючи для цього етнополітичний та проросійський чинник. Варто звернути увагу, що за етнічним принципом було проаналізовано і склад ЗСУ, де значну увагу приділено російському чиннику. З оглядом на російський вплив проаналізовано співробітництво України з НАТО та непослідовність дій

---

¹⁷ Ukraine's 'European Choice' in the East-West Frontier. Dr. Jennifer D. P. Moroney. *NATO Fellow*. 2001. 55 p. URL:<https://www.nato.int/acad/fellow/99-01/moroney.pdf> (Дата звернення,30.09.2023).

України у цьому напрямку, що, по суті, уповільнювало рух України в бік Альянсу. А військово-морські багатонаціональні навчання, які проводились із США та країнами НАТО розглянуті під кутом їх збалансованості з українсько-російськими. Дещо подібними є дослідження «Liaisons Dangereuses – Political Relationships in the NATO, Russia and Ukraine triangle» (2001), авторами якого є Т. Буккволл А. Кьолберг¹⁸, та «NATO's Relations with Russia and Ukraine» (2000) Р.Крейга Нейшена. Як у першому, так і в другому дослідженні професор стратегії й директор російських та євразійських досліджень у Військовому коледжі армії США Роберт К. Нейшен намагається проаналізувати особливості співробітництва у трикутнику НАТО–росія–Україна, та передбачити наслідки цієї взаємодії у зв'язку з несприйняттям росією євроатлантичних прагнень України. Короткий огляд історії співробітництва України й НАТО у 1994–2004 рр. зробив і європейсько-американський дослідник Е. Терзуоло, який розкрив основні напрямки співпраці між сторонами та оцінив перспективи вступу України в НАТО.

У низці статей співробітників Женевського центру демократичного контролю над збройними силами (DCAF) Швейцарія, представлено практичні поради щодо реформування Міністерства оборони та встановлення цивільного контролю над військовим сектором України на початку 2000-х років. Зокрема заслуговують на увагу публікації Я. Трапанса «Як розпочати реформування Міністерства оборони?», Х. Белтрана «Принципи реформування оборонного сектору», Дж. Гріна «Реформування збройних сил як умова вступу до НАТО», Д. Турлайса «Цивільний контроль над збройними силами», Р. Венмейкера «Процес реформування збройних сил у країнах НАТО», К. Х. Рамбке «Навіщо наполягати на “оцивільненні” міністерства оборони та служби безпеки?» та ін. Чималу увагу аналізу

¹⁸ Bukkvoll T., Kjølborg A. Liaisons Dangereuses – Political Relationships in the NATO, Russia and Ukraine triangle. Forsvarets Forskningsinstitut, Norwegian Defence Research Establishment P O Box 25. №-2027 Kjeller, Norway. 2001. 63 p.

оборонної реформи в Україні приділено і в дослідженні Дж. Шерра «Ukraine's Defence Reform: An Update» (2002), де автор наголошує на тому, що, незважаючи на прийняття низки нормативно-правових актів у сфері безпеки і оборони, штат ЗСУ й надалі залишається роздутим й малоефективним через радянські підходи до його формування. До того ж він аналізує процес оборонної реформи під кутом трьох основних джерел тиску – економічного (фінансування), геополітичного та НАТО, як ключового партнера щодо її реалізації оборонної модернізації України. Автор також звертає увагу на головну перешкоду, котра веде до значущих змін – політичну систему тогочасної України¹⁹.

У 2007 р. світ побачила праця нідерландської дослідниці N. de Deugd «Ukraine and NATO: The Policy and Practice of Co-operating with the Euro-Atlantic Security Community», в якій авторка розкрила теоретичні й практичні аспекти співробітництва України з НАТО до 2007 року. Водночас англійський автор Дж. Кріндлер в аналітичному огляді «Ukrainian Membership in NATO: Benefits, Costs, Misconceptions and Urban Legends» (2007) розглянув переваги і недоліки вступу України в НАТО після Помаранчевої революції. Ці аспекти він розглянув під кутом зору радикальних розбіжностей у позиціях президента та прем'єр-міністра щодо доцільності вступу України в НАТО, відсутності суспільної підтримки, необхідності подальших поглиблених реформ, нерішучості й невизначеності українських політичних еліт та їх незгоди щодо зовнішньополітичних пріоритетів, неоднозначності поглядів між союзниками щодо членства України в НАТО та з позиції російського тиску.

Важливе значення для нашого історіографічного аналізу має розгорнута публікація наукової співробітниці Каїрського університету з питань конфліктів ідентичності та тероризму О. Мізрохі під назвою

---

¹⁹ Sherr J. Ukraine's Defence Reform: An Update. Conflict Studies Research Centre. *Royal Military Academy Sandhurst Camberley*. Surrey. England, 2002. P. 1-9.

«російський «сепаратизм» у Криму та НАТО: Велика надія України, велика азартна гра росії» (2009). Вона була написана на тлі вторгнення РФ у Грузію у 2008 році й мала за мету показати, що російський вплив у Криму не несе загрози територіальній цілісності України, а лише прагне запобігти вступу останньої в НАТО. Також авторка підводить до думки, що посилення проросійських сил і пропаганди в Криму після 2005 року було спрямоване на те, щоб чинити тиск на Україну під час чергових переговорів про перебування чф росії у Севастополі. Попри те, що висновок дослідниці з огляду на сьогодні виявився дещо хибним, треба зауважити, що суттєвою цінністю її роботи є ґрунтовна характеристика основних груп проросійських сил в Криму за етнічною, релігійною та політичними ознаками, аналіз способів і каналів фінансування проросійських організацій кремлем, відображення основних етапів посилення проросійських сепаратистських тенденцій²⁰.

Зміна геополітичного вектора Україною у 2010 році В. Януковичем не залишилася поза увагою західних дослідників. Так, у статті «Russian Responses to NATO and EU: Enlargement and Outreach» (2012) англійського дослідника з Королівського інституту міжнародних відносин Великобританії Дж. Гріна розкрито зміни, які торкнулися євроатлантичного вектора після приходу до влади В. Януковича та повернення України в російську сферу впливу. До того ж він розглядає використання рф примусу для формування політичного, економічного та інформаційного середовища в регіонах навколо росії у відповідь на розширення НАТО та ЄС. Додатково цю тему, пов'язану зі зміною Україною геополітичного вектора після 2010 року було розкрито в публікації І. Любашенка та К. Заштовта «NATO-Ukraine partnership» (2012), котрі зійшлися у поглядах про те, що на цьому етапі обидві сторони не спроможні розробити стратегію подальшого розвитку співпраці, щоб зробити

---

²⁰ Mizrokhi E. Russian 'separatism' in Crimea and NATO: Ukraine's big hope, Russia's grand gamble. *Laval University, Quebec*. August 2009. 22 p.

її ефективнішою та конструктивнішою.

Після російського вторгнення в Крим і південно-східні області у 2014 році в Україні було започатковано новий етап оборонних реформ. Цей аспект привернув увагу окремих американських істориків і політологів. Так, у 2015 році А. Л. де Альбукерке (Колумбія) та Я. Хеденског (Швеція) у праці «Ukraine: A Defence Sector Reform Assessment» здійснили ретроспективний аналіз та оцінили оборонну реформу в Україні, визначивши її пріоритетні напрямки. У цьому самому контексті вони проаналізували допомогу, яку отримала Україна через різні програми НАТО та двосторонні програми для широкого кола галузей, що стосуються спроможності та управління, зокрема спрямованих на реструктуризацію систем логістики, закупівель та військової медицини тощо. Окремі аспекти міжнародної підтримки реформування сектора безпеки в Україні висвітлені у звіті шведського експерта М. Ганссена з Академії Фольке Бернадотта у 2016 році. За допомогою схематичних зображень автору вдалося висвітлити стан реформування сектору безпеки. Попри те, що це дослідження подане переважно у формі звіту, цінними є коментарі автора щодо особливостей кожного донора (зокрема й НАТО), який надає допомогу Україні, і форм реалізації цієї підтримки²¹.

Окрім питань оборони значну увагу сучасні західні дослідники приділяють гібридній війні, яку розпочала РФ проти України у 2014 році та реакції на цей виклик з боку НАТО. Розкриваючи цей аспект Т. Кузьо та П. Д'аньєрі зауважують, що «...претензії Росії на частини України сприймаються як позачасові та глибоко вкорінені в історії, а не залежать від сприйнятого НАТО експансіонізму...». З огляду на це науковцями переглянуто роль НАТО у формуванні безпекового простору в Чорноморському регіоні, по-новому розглянуто євроатлантичні прагнення України. Цю тему розкрито такими науковцями як Б. Ренц, Х. Сміт, Т.

---

²¹ Гансен М. Міжнародна підтримка реформування сектору безпеки в Україні схематичне зображення проектів РСБ. Публікується за сприяння Женевського Центру демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС). Академія Фольке Бернадотта. 2016. 100 с.

Букквол, А. Дж. Ечеваррія, К. Джайлз, С. Шейперс, Страчан Сер Хью, Р. Торнтон, Я. Бугайський, М. Асенова та ін. У дослідженні «Rebuilding Collective Security in the Black Sea Region» шведський науковець із Стокгольмського міжнародного інституту мирного дослідження Ніл Дж. Мелвін відзначає, що з 2014 року НАТО розробило новий підхід до безпеки в регіоні Чорного моря через підтримку партнерів, з перспективою розгортання значних військових сил в регіоні. Також аналізує зміни, які сталися у відносинах України й НАТО після російської агресії, починаючи зі збільшення політичної присутності НАТО в Україні й закінчуючи військовою, цивільною та матеріально-технічною підтримкою. Водночас він зауважує, що ЄС та НАТО вперше розвинули співпрацю в галузі безпеки між собою на такому рівні. На фоні цього ряд західних науковців обґрунтовують доречність вступу України в НАТО. Зокрема, S. De Spiegeleire, K. Holynska та Y. Sapolovych з Гаазького центру стратегічних досліджень у своїй роботі «Why NATO May Want Ukraine: The Western Case in Favor of Ukrainian NATO Membership» (2018) наводять низку переваг для євроатлантичної інтеграції України, зокрема таких як оборона та безпека, геополітика, політика, економіка, ідентичність та культура. Суть їхніх аргументів зводиться до того, що з одного боку цей акт завершить процес формування цілісного європейського простору, та вкаже РФ на необхідність виробити інший шлях розвитку без України²².

У цілому, аналіз праць зарубіжних авторів показує, що відносини Україна–НАТО розкриваються здебільшого у політологічних дослідженнях під кутом зору геостратегічних можливостей Альянсу та його потенційних партнерів. Аналітичний матеріал цих досліджень побудований на основі широкого комплексу історичних джерел та фактів, які мають велику цінність у контексті нашого магістерського дослідження.

---

²² Why NATO May Want Ukraine: The Western Case in Favor of Ukrainian NATO Membership. S. De Spiegeleire, K. Holynska, Y. Sapolovych. *Ukraine Foundation withing the framework of Kyiv Security Forum Project*. Kyiv, 2018. 20 p.

Отже, започаткування та еволюція співробітництва України з НАТО перебуває у полі зору науковців з різних країн світу, які під різним кутом зору розкривають окреслену проблематику. Проте, як засвідчив аналіз історіографічних джерел, українській історичній науці бракує комплексного дослідження, яке б всебічно розкрило процес становлення відносин України і НАТО в умовах трансформаційних процесів кінця 1990-х років – початку XXI століття, та допомогло виробити якісні рекомендації для запобігання формуванню нових викликів і загроз безпеці України.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ І НАТО

2.1 НАТО в реформуванні українського безпекового сектору

Важливою умовою існування та функціонування НАТО є постійна модернізація безпекового сектору країнами, які входять до її складу. Реформам у Брюсселі приділяють особливу увагу, адже «...реформування збройних сил – це безперервний процес, завдяки якому зміни у середовищі безпеки, технологічні розробки та корегування формулюються у доктринах, відбиваються на подіях у політичній та економічній сферах тощо. Цей процес ніколи не завершується: держави мають постійно аналізувати вплив усіх важливих чинників на свої оборонні можливості та, згідно з проведеним аналізом, корегувати, коли це необхідно, плани оборони для збереження належної структури, рівня підготовки, оснащення та підтримки своїх збройних сил у виконанні операцій, доручених їм урядом...»²³.

Іншою специфічною особливістю, котра визначає політику реформування безпекового сектору, є наявність, або відсутність широкомасштабних небезпек і загроз, здатних порушити мир і стабільність світу. Саме тому, розкриваючи особливості політики військового та оборонного реформування в країнах-членах НАТО після завершення «Холодної війни», необхідно звертати увагу на те, що вона була спрямована на оптимізацію оборонних можливостей та скорочення військових контингентів як серед своїх учасників, так і серед країн, які прагнули вступити в Альянс. Такий підхід пояснювався тим, що після завершення «холодного протистояння», за межами НАТО були активізовані військові конфлікти, які

---

²³ Венмейкерс Р. Процес реформування збройних сил у країнах НАТО. Реформування сектору безпеки України: Матеріали міжнародної конференції (Київ, 27-28 травня 2004 р.). *Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Женевський центр демократичного контролю над збройними силами*. За заг. ред. С. Пирожкова, Ф. Флурі. Київ. НІПМБ, DCAF. С. 91-94.

складно вирішити без миротворчого втручання. Водночас вирішення цих конфліктів потребувало практичності від збройних сил, їх спроможності до розгортання та швидкого реагування.

Україна, ставши незалежною державною у 1991 році, отримала в спадщину чималий воєнно-політичний, ядерний та безпековий арсенал. Одночасно Україна проголосила намір стати миролюбивою й без'ядерною державою, яка бажає мирними шляхами підтримувати мир і стабільність в регіоні. Ці прагнення молодій державі фактично започаткували політику формування українського безпекового та оборонного сектору без ядерної зброї, котрий сприяв налагодженню конструктивного діалогу України з НАТО у цьому напрямі. Однак дотичність Альянсу до процесів формування українського безпекового сектору на цьому етапі була досить опосередкованою й обережною, оскільки Україна не мала чітких намірів вступати в НАТО. Хоча не можна не помітити, що вже під час першого етапу формування ЗС України, який інколи трактують як перший етап військової реформи 1991–1996 років, на території України не лишилося жодного ядерного боєзаряду чи боєприпасу, було скорочено понад 3,5 тисячі військових структур, майже 410 тисяч чоловік особового складу, значно зменшилася кількість озброєнь і військової техніки²⁴. Також варто наголосити, що цей процес тривав хаотично, адже на загальнодержавному рівні в Україні до 1997 року сама воєнна організація держави не сприймалась як єдина цілісна система, реформа Збройних Сил збіглася у часі з процесом розбудови держави та наростанням економічної кризи. Ці чинники вплинули на те, що ніхто не ставив завдання повноцінно реформувати цю систему.

Однак у подальшому наявність внутрішньо- та зовнішньополітичних загроз безпеці України спонукали політичне керівництво Києва переглянути принципи функціонування тієї воєнної організації, що дісталась Україні у

---

²⁴ Турченко Ю. Збройні Сили України: нелінійна еволюція конституційного органу. *Політичний менеджмент. ІІІ ЕНД*. №4. 2010. С. 140-148.

спадок від СРСР й була занадто роздутою та економічно обтяжливою для держави. Для цього у 1996 році було створено Міжвідомчий комітет з оборонної реформи на чолі з Міністром оборони. Також 16 січня 1997 року Верховною Радою України було затверджено «Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України», у якій були закладені передумови реформування воєнної сфери, зокрема прописані наміри України встановити демократичний цивільний контроль за воєнною сферою, а також іншими структурами в системі забезпечення національної безпеки. А вже 9 липня 1997 року в Мадриді під час підписання «Хартії про особливе партнерство» між Організацією північноатлантичного договору та Україною, було закріплено курс з організації військових реформ. Ця подія відкрила шлях для створення лютому 1998 року при Комісії Україна-НАТО Спільної робочої групи з питань оборонної реформи (СРГОР/ JWDGR), до складу якої увійшли представники з України та представники усіх країн-членів НАТО. На групу була покладена відповідальність за процес загальнооборонних реформ в Україні у таких сферах як цивільно-військові відносини; демократичний нагляд та цивільне управління збройними силами та іншими відомствами сектору безпеки; оборонне планування; розроблення стратегії політики та концепцій національної безпеки. Проте, на початковому етапі діяльність JWDGR була зосереджена на обміні інформацією між національними експертами з таких питань, як демократичний контроль над збройними силами, професіоналізація та резервістські концепції та оборонне бюджетування²⁵.

Обрання у листопаді 1999 році Л. Кучми на другий термін президентства започаткувало новий етап у відносинах України з НАТО, пов'язаних з оборонною реформою. Так, під час засідання спільної Комісії Україна–НАТО 3 грудня 1999 року міністри закордонних справ розглянули

---

²⁵ Interview with John Colston {Subtitle}. *NATO HQ*. Brussels. 11 Jan. 2006. URL: <https://www.nato.int/docu/speech/2006/s060111a.htm> (Дата звернення: 06.09.2023).

перші досягнення України у сфері оборонної реформи. Міністр оборони України О. Кузьмук доповів про прогрес та майбутні плани реструктуризації збройних сил України, а міністри НАТО високо оцінили прихильність України до оборонної реформи. Генеральний секретар НАТО лорд Робертсон наголосив українському міністру О. Кузьмуку, що сторони мають поглибити співпрацю щодо оборонної реформи. Одночасно міністри підтвердили свою готовність надавати допомогу Україні через Спільну робочу групу з питань оборонної реформи; зазначили пропозиції щодо проведення нарад експертів з питань управління оборонними ресурсами, планування збройних сил та правових питань у плані роботи на 2000 рік; наголосили на необхідності постійно перевіряти роботу та продовжувати діяльність згідно з минулими зустрічами в галузі цивільно-військових відносин та з питань освіти й навчання. Наслідком цієї співпраці стало удосконалення на початку 2000 року Радою національної безпеки і оборони (РНБО) Державної програми реформування та розвитку Збройних сил України на період до 2005 року. Треба зазначити, що цю програму було підтримано на засіданні Комісії Україна–НАТО 8 червня 2000 року. Також на цьому засіданні було розглянуто прогрес у Спільній робочій групі з питань оборонної реформи, зокрема відзначено розвиток відносин між Національною академією оборони (Київ), оборонним коледжем НАТО (Рим) та школою SHAPE²⁶.

Остаточну Державну програму реформування та розвитку Збройних сил України на період до 2005 року було затверджено указом президента України 28 липня 2000 року. Мета нового указу полягала у тому, щоб створити сучасну модель війська з характерними ознаками євроатлантичної моделі, оптимального за чисельністю, мобільного, багатофункційного, добре озброєного, професійно підготовленого, спроможного виконувати покладені на нього завдання у будь-яких умовах і водночас не бути надто обтяжливими

---

²⁶ Statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the Level of Defence Ministers held at NATO Headquarters on 8 June 2000. *Press Release*. (2000)61. 8 June 2000. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2000/p00-061e.htm> (Дата звернення: 05.09.2023).

для держави. Доповненням цієї стратегії стало розроблення та прийняття 27 січня 2001 року Державної програми співробітництва України з Організацією Північноатлантичного Договору (НАТО) на 2001 – 2004 роки. У ній були визначені чіткі механізми та напрями співробітництва у сфері реформування національної безпеки і оборони для наближення процесів формування та контролю за виконанням оборонного бюджету до загальноновизнаних механізмів і процедур держав- членів НАТО; одержання допомоги для реформування воєнної організації нашої держави, насамперед ЗСУ та оборонно-промислового комплексу. Також у цій програмі було чітко прописано механізм та процедуру роботи Спільної робочої групи Україна–НАТО з питань воєнної реформи (СРГВР). Загалом з жовтня 2000 року по травень 2001 року Спільна робоча група НАТО-Україна кілька разів зустрічалась на різних рівнях у Києві. Комісія позитивно відгукувалась про співпрацю між Україною й НАТО щодо реалізації заходів, узгоджених у рамках Спільної робочої групи (СРГР) з питань реформування оборонної діяльності, особливо про розвиток нових видів діяльності, таких як серія круглих столів з Верховною Радою. Водночас варто наголосити, що розроблення та втілення чіткої стратегії щодо оборонного реформування на другому її етапі 1997–2001 років було загальмоване низкою чинників: не була сформована система контролю над цивільними військовими; були серйозні ресурсні обмеження, котрі давали змогу впроваджувати лише ті програмні заходи, які не потребували затрат; в оборонний бюджет були заклададені кошти лише на утримання ЗС, а не на їхнє реформування; не на користь були часті зміни керівного складу силових структур; помітним був неефективний інформаційний та пропагандистський супровід реформ²⁷; накладали свій відбиток на реформування оборонного сектору й виборчі та політичні процеси в Україні наприкінці 1990-х – початку 2000-х років.

---

²⁷ Воєнна реформа в Україні: старт чи черговий фальстарт? *Національна безпека і оборона. УЦЕПД*. С. 2-39. URL:https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD1_2000_ukr.pdf (12.09.2023).

Так, на тлі розгортання внутрішньополітичного конфлікту в Україні та в умовах погіршення відносин із західними партнерами у травні 2002 року, президент України Л. Кучма заявив про бажання України приєднатися до НАТО, унаслідок чого 23 травня 2002 року було прийняте відповідне рішення РНБО. Того самого місяця, на зустрічі у Рейк'явіку, міністри закордонних справ країн НАТО висловили свій намір надати партнерству з Україною «нового стимулу та змісту» і закликали її «виконувати реформи, необхідні для досягнення цієї мети»²⁸. Унаслідок чого вже 28 жовтня 2002 року в Ялті відбулося засідання Спільної робочої групи з питань оборонної реформи (СРГОР) на найвищому рівні. З боку НАТО на засіданні головував заступник Генерального секретаря НАТО з питань оборонного планування та операцій д-р Едгар Баклі, який дав високу оцінку стану співробітництва між Україною та НАТО у галузі оборонної та безпекової реформ.

У ході цих зустрічей та відповідно до рішення Комісії Україна–НАТО 22 листопада 2002 року було розроблено й оприлюднено «План дій Україна–НАТО» для поглиблення і розширення відносин між сторонами. У цьому документі, окрім загальнодемократичних принципів, були визначені основні напрямки реформ, а саме: реформування правової системи, яка б гарантувала дотримання усіма правоохоронними структурами України принципу верховенства права та для посилення ролі структур, що захищають громадянські права; завершення адміністративної реформи; конституційної реформи, котра гарантувала б забезпечення рівноваги між трьома гілками влади; реформування державних органів у сфері національної безпеки та оборони, яке б відображало євроатлантичну політику України; проведення реформ оборонної економіки для досягнення мети України щодо інтеграції у євроатлантичні структури; проведення економічних і структурних реформ з

---

²⁸ Final Communiqué Ministerial meeting of the North Atlantic Council held in Reykjavik. *Press Release*. M-NAC-1(2002) 059. Issued on 14 May.2002. URL:https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19577.htm?selectedLocale=en (Дата звернення: 05.09.2023)

урахуванням рекомендацій Світового Банку, Міжнародного валютного фонду (МВФ) та інших міжнародних інституцій, з заходами для сприяння приватизації, для боротьби з корупцією та для підвищення прозорості державних витрат. У розділі два цього плану були прописані чіткі кроки реформування у галузі безпеки й оборони, де головний акцент зроблено на трансформацію Збройних сил України. Суть цих змін зведено до оптимізації старих недієвих оборонних структур, створення високомобільних та професійних сил реагування, підняття до високого рівня своєї оборонної інфраструктури, сил та засобів, щоб відповідати вимогам нової системи колективної безпеки та новим методам ведення військових операцій.

У цьому самому контексті передбачено посилити процес демілітаризації в Україні тощо. Результатом цієї співпраці стало й те що, упродовж 2002 року за сприяння НАТО Україна розпочала комплексний огляд оборони. А представник Міжнародного персоналу НАТО Роберт Венлокерс був постійним радником від імені Альянсу під час розроблення оборонного огляду. Також завдяки допомозі НАТО Україна здійснила пілотний проєкт знищення наземних мін²⁹.

Наступним кроком з реалізації цієї політики стало затвердження 6 лютого 2003 року Цільового плану Україна–НАТО та утворення 4 березня 2003 року Указом Президента України Державної комісії з питань реформування та розвитку Збройних сил України, інших військових формувань, озброєння та військової техніки на чолі з прем'єр-міністром України – В. Януковичем. Також 24 березня 2003 року Україна затвердила Річний цільовий план Україна–НАТО, у якому було визначено проведення політичних, економічних, оборонних реформ, дотримання прав людини, свободи преси, свободи слова та механізми їх упровадження. Особливий акцент було зроблено на якісне управління ресурсами у сфері оборонної

---

²⁹ Priorities for Ukraine's defence and security sector reform. *NATO HQ*. 7 Dec. 2006. URL: <https://www.nato.int/docu/speech/2006/s061207a.htm> (Дата звернення, 14.08.2023)

галузі із залученням міжнародних партнерів та структурної реконструкції оборонно-промислового комплексу з урахуванням економічної доцільності. Одночасно через парламент було проведено надзвичайно важливі нормативно-правові акти, які створювали правові передумови реформування Збройних сил, зокрема такі закони як «Про цивільний контроль оборонної сфери», «Про боротьбу з тероризмом», «Про прикордонну службу», ряд поправок до законів про відмивання грошей. Одним із найважливіших законів, який був прийнятий 19 червня 2003 року – Закон «Про основи національної безпеки України». Характерно, що, розробляючи цей документ, українська сторона отримала багато порад від експертів НАТО. Зокрема Кріс Доннеллі, який на той час був помічником Генерального секретаря, безпосередньо контролював надану українцям експертну допомогу. І всі зауваження та всі поради експертів країн-членів НАТО були враховані в остаточній редакції закону. А згідно з Указом Президента України № 565 від 4 липня 2003 року «Про проведення оборонного огляду» було заплановано провести з липня 2003 до червня 2004 року Оборонний огляд із залученням фахівців міністерств та інших центральних органів виконавчої влади для реалізації зовнішньополітичного курсу держави на євроатлантичну інтеграцію³⁰. У ході оборонного огляду упродовж 2003 року були проведені консультації та зустрічі з представниками НАТО, унаслідок чого реформа оборони зазнала певних зрушень й отримала схвальний відгук від Комісії Україна–НАТО 26 листопада, 2 і 4 грудня 2003 року. Експертами було відзначено, що найбільше успіхів у практичній реалізації реформ в Україні було досягнуто у тих сферах, де був застосований цільовий поетапний підхід і де діяльність була забезпечена належними ресурсами. Занепокоєння у експертів спричинило лише гарантування основних громадянських свобод, верховенства права та контролю оборонного експорту в Україні.

---

³⁰ Про проведення оборонного огляду. *Указ Президента України. № 565*. Київ. 4 липня 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565/2003#Text> (Дата звернення, 14.08.2023).

Також під час цих зустрічей було визначено пріоритетні сфери співробітництва між Україною й НАТО на 2004 рік. Зокрема було наголошено про подальшу підтримку оборонної реформи в Україні й реформ сектору безпеки, з посиленням цивільного та демократичного контролю над сектором безпеки України та за наслідками оборонної реформи. Україна представила колегам з країн-членів Альянсу плани на 2004 та 2005 роки, заявивши, що ці роки «ознаменують новий етап оборонної реформи», спрямований на формування нової сучасної оборонної інфраструктури та зменшення чисельності збройних сил до 200 000 військовослужбовців на початку 2006 року. Задля реалізації цих намірів українська сторона запросила до України команду натівських фахівців з питань реформ. Тому вже 1–6 лютого 2004 року Київ відвідала команда НАТО на чолі з помічником генерального секретаря НАТО з питань оборонної політики та планування паном Джоном Колстоном, щоб підвести підсумок прогресу, досягнутого Міністерством оборони у проведенні всебічного оборонного огляду та оцінити, в яких областях НАТО може допомогти Україні у виконанні реформи оборони та сектору безпеки³¹. Як наслідок, у березні 2004 року в рамках Комісії НАТО– Україна було створено додаткову робочу групу (JWG) задля виявлення та координування практичних заходів співпраці у галузі озброєння в процесі реформ; затверджено Цільовий план Україна–НАТО на 2004 рік від 25 березня 2004 року; від 31 березня затверджено Державну програму реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року для скорочення розмірів оборонно-промислового сектору, виокремлення у ньому економічно спроможних, перспективних підприємств, створення на їхній базі вертикально-інтегрованих структур (ВІС) та впровадження функційно орієнтованої системи державного управління. Усі ці кроки були виконані одночасно з Оборонним оглядом (за

---

³¹ Defence reform in Ukraine. *North Atlantic Treaty Organization*. 01 Feb. 2004. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20942.htm?selectedLocale=en (Дата звернення, 28.09.2023).

сприяння натовських фахівців), який тривав до середини 2004 року, і у ході якого був зроблений діагноз поточного стану ЗС та оцінена відповідність ресурсного забезпечення завданням з підтримування потрібного рівня бойової готовності, створення нових структур, утримання особового складу, здійснення модернізації та закупівлі озброєнь і військової техніки, створення необхідної інфраструктури за стандартами НАТО, соціального забезпечення військовослужбовців і членів їхніх сімей. Важливим наслідком Оборонного огляду стало прийняття від 22 червня 2004 року Указу президента України, яким було затверджено Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року, і в якому було поставлене завдання «розробити та подати до 30 листопада 2004 року проект Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України на 2005–2009 роки»³².

Починаючи з червня 2004 року євроатлантичний вектор України зазнав певних змін, що негативно позначилось й на політиці реформ. Так, 29 червня 2004 року під час Стамбульського саміту НАТО глави держав та урядів Альянсу та України обговорювали внесок Особливого партнерства Україна–НАТО у мир та стабільність у євроатлантичному регіоні, а також майбутні перспективи цього партнерства у реалізації Плану дій Україна–НАТО. Під час цього заходу Л. Кучма підтвердив євроатлантичні прагнення України, зокрема й прихильність своєї країни до здійснення далекосяжних демократичних, економічних, військових та оборонних реформ. Схвально відгукнулись у НАТО щодо реалізації цієї політики, наголосивши також на відповідальності керівництва України за зміцнення демократії, верховенства права та свободи слова та засобів масової інформації.

Проте, вже за кілька днів після саміту, 4 липня 2004 року, було прийняте рішення РНБО «Про подальший розвиток відносин з НАТО з

---

³² Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 2004 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року». Указ Президента України. № 670. Київ. 22 червня 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/670/2004#Text> (Дата звернення, 28.09.2023)

урахуванням результатів засідання Комісії Україна–НАТО на вищому рівні 29 червня 2004 року», яким були внесені зміни до Воєнної доктрини України, зокрема було вилучено пункт про підготовку країни до повноправного членства в НАТО і Європейському Союзі. І хоча у Воєнній доктрині було зазначено, що «активізація євроатлантичної інтеграції України, зокрема глибоким реформуванням оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів, відноситься до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики», вилучення попередньої норми дещо пригальмувало рух реформ. А подальше розгортання суспільно-політичних подій в Україні, пов'язаних з недемократичним виборчим процесом, змусило Альянс відкласти засідання Комісії Україна– НАТО (головного координувального органа з питань реформ), яке мало відбутись у Брюсселі 8–9 грудня 2004 року³³.

Після обрання наприкінці 2004 року президентом України В. Ющенка, у державі змінилися підходи до політики безпекових реформ. На Брюссельському саміті НАТО 22 лютого 2005 року В. Ющенко вперше після тривалої перерви взяв участь у засіданні спільної Комісії Україна– НАТО, де представив план реформ, який Генеральний секретар НАТО Яаап де Хооп Схеффер назвав дуже амбіційним і зауважив, що його буде нелегко втілити, але водночас він наголосив і на тому, що «НАТО готове працювати з Вами, підтримувати Вас і допомогати збудувати краще майбутнє. Всі союзники повністю підтримують повноцінне і дедалі міцніше партнерство з Україною». Першочергові заходи від НАТО щодо втілення реформ полягали у тому, що Альянс мав продовжити допомагати Україні утилізувати запаси боєприпасів, легкої та стрілецької зброї. Для цього було започатковано новий трастовий фонд. Важливою подією для України було засідання Комісії Україна–НАТО на рівні міністрів закордонних справ, що відбулося 21 квітня 2005 року у

---

³³ NATO Foreign Ministers meet in Brussels. *NATO Update*. 09-Dec- 2004. URL: <https://www.nato.int/docu/update/2004/12-december/e1208a.htm>(Дата звернення, 28.09.2023)

Вільнюсі, коли країни Альянсу запросили Україну до Інтенсифікованого діалогу щодо набуття членства та проведення необхідних для цього реформ. Мета Діалогу полягала у поясненні українським посадовцям того, які конкретні кроки має виконувати Україна в реалізації реформ, які наблизили б її до стандартів НАТО, а також у наданні Альянсу можливості аналізувати реформи України і стан її військових сил та засобів. Водночас міністри закордонних справ країн Альянсу та України ухвалили пакет короткотермінових заходів, які допомагали країні зробити значний поступ у впровадженні цілого комплексу реформ. Передбачені реформи стосувались таких сфер як зміцнення демократичних інститутів; удосконалення політичного діалогу; прискорення реформування оборонного сектору та сектору безпеки; врегулювання соціально-економічних наслідків реформ; інформаційної політики. На Міністерство оборони України було покладене завдання розробити «Державну програму розвитку Збройних Сил України до 2011 року» з урахуванням комплексного підходу до реформування сектору безпеки та забезпечення належного фінансування всіх необхідних реформ. 7 жовтня 2005 року на засіданні Комісії Україна–НАТО у штаб-квартирі НАТО прем'єр-міністр України Юрій Схануров підтвердив політику посиленого діалогу щодо прагнень України до членства та пов'язаних з ними реформ, а під час неформальних консультацій на високому рівні у Вільнюсі, 23 та 24 жовтня 2005 року, міністри оборони країн НАТО та України домовились посилити підтримку Альянсом процесу реформування сектору оборони та безпеки України³⁴. Пізніше в інтерв'ю керівника Спільної робочої групи НАТО–Україна з питань реформи оборони (JWGDR) Джона Колстона були визначені пріоритетні напрямки реформ за результатами цього засідання, зокрема говорилося про «...Необхідність всебічної трансформації всього сектору безпеки, щоб тісніше узгодити його з

---

³⁴ NATO Public Diplomacy Division's Co-Sponsorship Grants. *North Atlantic Treaty Organization*. 15 Oct. 2020. URL: <https://www.nato.int/cps/en/natolive/63610.htm> (Дата звернення, 13.08. 2023)

євроатлантичними та європейськими стандартами...реформування сектору безпеки...повинні охоплювати не лише Міністерство оборони та збройні сили України, а й усі інші сили безпеки або правоохоронні установи, також внутрішні сили безпеки...». Практичним кроком у цьому напрямку стало підписання 23 листопада 2005 року міністром оборони України В. Терешком Угоди про реалізацію проєкту Цільового фонду НАТО/ПЗМ в Україні для знищення надлишків та небезпечних боєприпасів, стрілецької зброї та легкої зброї (ЛСМО). Ця угода відкривала шлях до безпечного знищення в Україні 15000 тон боєприпасів, 400000 стрілецької зброї та 1000 переносних ракет ППО (ПЗРК). Мета безпечної утилізації надлишків та застарілих запасів мала забезпечити практичну підтримку запланованих Україною реформ збройних сил, покращити безпеку України та її сусідів та сформувати спроможність України вирішувати такі проблеми в майбутньому. А вже 30 листопада 2005 року на засіданні Комісії Україна–НАТО було відзначено успіхи у проведенні реформ в Україні, зокрема у політичній, оборонній, правовій сферах та у секторі безпеки³⁵. Також треба наголосити, що у 2004–2005 роках було виконано перехід Збройних Сил на тривидову структуру створенням єдиного виду Збройних Сил – Повітряних Сил у складі трьох повітряних командувань («Захід», «Південь», «Центр») і тактичної групи «Крим». Важливим кроком у запровадженні демократичного цивільного контролю над ЗСУ стало створення у 2005 році консультативно-дорадчого органу при Міністерстві оборони України – Громадської ради. Для оптимізації системи оперативного (бойового) та матеріально-технічного забезпечення сформовано Командування сил підтримки, до складу якого увійшли понад 50 військових частин і підрозділів забезпечення. Загальна чисельність особового складу ЗСУ станом на кінець 2005 року становила 245 тис. осіб, зокрема 180 тис. військовослужбовців.

---

³⁵ NATO-Ukraine Commission Ambassadorial 30 November 2005 – NATO HQ, Brussels. *NATO, Press Release*. (2005)155. 30 Nov. 2005. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-155e.htm> (Дата звернення, 14.08.2023)

Вже у перший рік після Помаранчевої революції країна зробила оптимістичні кроки на шляху до членства в НАТО, зокрема реформування оборонної сфери набуло системного, незворотного характеру: вдосконалилася структура та бойова підготовка Збройних Сил; підвищився рівень їх сумісності із силами НАТО. Проте з часом цей процес уповільнився через непевну політичну ситуацію, що виникла у зв'язку з парламентськими виборами у березні 2006 року та формуванням нового уряду. Прихід у парламент великої кількості проросійських сил, котрі очолив прем'єр-міністр В. Янукович, натиснули на гальма євроатлантичної інтеграції і зробили своїм пріоритетом поліпшення відносин з росією. Водночас, попри стримування руху України до НАТО, після засідання Комісії Україна–НАТО на рівні послів 14 вересня 2006 року В. Янукович все-таки запевнив оточення, що «реформи будуть продовжені і буде необхідне фінансування». З цією метою 5 жовтня 2006 року відбулись п'яті неформальні консультації Україна–НАТО на високому рівні за участю міністрів оборони та інших високопосадовців з України та країн НАТО, на яких було започатковано дві нові ініціативи на підтримку реформ сектору оборони та безпеки в Україні: 1) група країн-членів НАТО та України підписали Лист про наміри націй, висловлюючи свою підтримку Мережі партнерства Україна–НАТО для розвитку експертизи громадянського суспільства; 2) започатковано діалог Робочої групи НАТО–Україна з питань цивільного та демократичного контролю над розвідувальним сектором, котра підтримувала Україну у налагодженні ефективного нагляду за її розвідувальними структурами³⁶.

Незадовго після цього, 7 грудня 2006 року заступник секретаря Ради національної безпеки та оборони України та співголова Спільної робочої групи Україна– НАТО з питань реформи оборони – Сергій Пирожков

---

³⁶ Opening Statement by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at the fifth Informal High-Level NATO-Ukraine Consultations with participation of Defence Ministers and other senior officials from Ukraine and NATO countries. *Sintra*. Portugal. 5 Oct. 2006. URL: <https://www.nato.int/docu/speech/2006/s061005a.htm> (Дата звернення, 14.08.2023)

представив узгоджені з принципами Альянсу пріоритети української реформи сектору безпеки і оборони та охарактеризував конкретні успіхи у цьому напрямку. Зокрема, серед пріоритетів було виокремлено:

1) розроблення концептуального документа про реформу сектору безпеки (стратегія національної безпеки);

2) реформування найважливіших секторів безпеки, а саме: збройних сил, внутрішніх військ, служби безпеки та служби розвідки;

3) розвиток парламентського цивільного контролю над збройними силами та сектором безпеки у контексті робочих відносин з громадянським суспільством. А серед досягнень – розробку довідкового документа про збройні сили («Біла Книга», 2005); довгострокової програми реформування оборонного сектору до 2011 року; підготовку понад 200 експертів для роботи у секторі безпеки, зокрема для Міністерства оборони³⁷.

У свою чергу помічник генерального секретаря з питань оборонної політики та планування Дж. Колстон, охарактеризував сутність підтримки, яку в останні роки надавали НАТО Україні для реалізації реформ. Це розвиток спроможності українських установ керувати своїми людськими ресурсами, керувати своїм народом, планувати політику, цивільний та демократичний контроль у секторі безпеки, проводити оборонні реформи та керувати наслідками оборонних реформ.

2.2 Перешкоди на шляху інтеграції України в НАТО

Попри декларування українськими політиками намірів й надалі підтримувати процес реформ в Україні, у 2007 році у цьому напрямку актуалізувались старі й з'явилися певні нові перешкоди. Так, із значною затримкою був розроблений та прийнятий важливий інструмент у діяльності Уряду України, спрямований на активізацію реформ – Цільовий план-2007,

---

³⁷ Priorities for Ukraine's defence and security sector reform. *NATO HQ*. 7 Dec. 2006. URL: <https://www.nato.int/docu/speech/2006/s061207a.htm> (Дата звернення, 14.08.2023)

який було ухвалено Кабінетом Міністрів та подано на підпис президенту лише на початку червня 2007 року. Не вирішеним залишалось питання фінансування реформ, спостерігалась неузгодженість дій на вищому державному рівні влади, недостатньо уваги приділялено комплексності проблем як усередині Збройних Сил, так і на загальнодержавному рівні, зростали диспропорції між «контрактизацією» і технічною модернізацією армії. До цих проблем додалася й надмірна політизація оборонних реформ, унаслідок чого виникла реальна загроза зриву планів виконання Державної програми розвитку Збройних Сил на 2006–2011 роки. Попри ці недоліки у НАТО відзначили й певні успіхи України в плані реформ. Так, 9 липня 2007 року під час ювілейного засідання Комісії Україна–НАТО (NUC) з нагоди десятої річниці підписання Хартії про особливе партнерство між НАТО та Україною в Альянсі наголосили, що «... збройні сили України стали сучаснішими, спроможнішими, сумісними із силами Альянсу та краще стали відповідати власним потребам національної безпеки України...». У такий спосіб в НАТО запевнили, що продовжуватимуть підтримувати Україну на шляху впровадження реформ. Вже на засіданні Робочої групи Україна–НАТО з питань цивільного та демократичного контролю розвідувального сектору 24 жовтня 2007 року Україна представила свою Білу книгу, де виклала плани реформ розвідки та служб безпеки, обговорені раніше. Суть цієї реформи полягала у забезпеченні цивільного та демократичного контролю над розвідувальними службами й поширення Програми професійного розвитку цивільного персоналу на відповідні сектори. Також реформа була спрямована на посилення ролі цивільного населення в установах оборони та секторі безпеки, й на покращення здатності уряду впроваджувати та підтримувати системні реформи у цих установах³⁸. У листопаді 2007 року Міністерство оборони України, за сприяння групи

---

³⁸ Intelligence sector reform in Ukraine. *North Atlantic Treaty Organization*. 24-25 Oct. 2007. URL: <https://www.nato.int/docu/update/2007/10-october/e1024c.html> (Дата звернення, 27.08.2023)

міжнародних радників, розробило нову Концепцію кадрової політики (далі – Концепція), яка мала довести кількісні та якісні параметри особового складу до середніх у країнах НАТО. Головна мета Концепції полягала у переході від старого, номенклатурного управління кадрами, до сучасної централізованої системи управління, тобто перехід від безсистемного використання персоналу до організованого управління кар'єрою службовців. Ці кроки, значно поліпшили відносини з НАТО, адже, підсумувавши річні досягнення України у сфері реформування, міністри закордонних справ на Засіданні Комісії Україна– НАТО7 грудня 2007 року привітали Україну з прогресом у виконанні всебічного огляду її сектору безпеки; значними змінами у рамках проєктів Цільового фонду НАТО/ПЗМ щодо знищення стрілецької зброї, легкої зброї та переносних систем ППО (ПЗРК), а також з перекваліфікацією та переселенням військових, звільнених у запас³⁹.

Таке хоч і складне, але систематичне виконання Україною низки вимог Альянсу, створювало всі передумови для отримання Україною у 2008 році Плану дій щодо членства (ПДЧ) у НАТО. Цей намір був озвучений в середині січня 2008 року в листі української делегації до Генсека НАТО Яапа де Хооп Схеффера і спричинив з одного боку гостру дискусію у середовищі проросійських політичних кіл, а з іншого – серйозну підтримку з боку впливових міжнародних діячів. Незважаючи на певні протиріччя щодо цього питання, починаючи з лютого 2008 року Комісія Україна–НАТО продовжила нарощувати пріоритети співпраці між НАТО та Україною в галузі оборони та безпеки, котрі мали бути презентовані під час засідання Комісії Україна–НАТО, на саміті у Бухаресті у квітні 2008 року. У ході двадцять другого саміту НАТО, який проходив у Румунії з 2 по 4 квітня 2008 року під тиском РФ представники НАТО відмовились надати Україні й Грузії ПДЧ, пояснюючи своє рішення небажанням порушувати мир і стабільність в

---

³⁹ Joint statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers held in Brussels on Friday. *NATO.Press Release.(2007)132*. 7 Dec. 2007. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2007/p07-132e.html> (Дата звернення, 16.08.2023)

регіоні близькому до росії. Хоча у фінальному документі зустрічі зазначалось, що «...ПДЧ буде наступним кроком для України та Грузії на їх шляху до членства. Сьогодні ми чітко заявляємо, що ми підтримуємо заявки цих країн щодо ПДЧ. Таким чином ми розпочнемо період інтенсивної взаємодії з ними на високому політичному рівні для розгляду питань, пов'язаних з їхніми зверненнями щодо ПДЧ, які залишаються невирішеними. Ми звернулись до міністрів закордонних справ з проханням зробити першу оцінку прогресу на їхній зустрічі у грудні 2008 року...». Попри те, що ця подія виявилась досить болючою для України, Київ дещо інтенсифікував діалог з подальшогоупровадження реформ. Так, 13 червня 2008 року Міністр оборони України Юрій Єхануров зустрівся з міністрами оборони країн-членів Альянсу в штаб-квартирі НАТО, де міністри підбили підсумки прогресу України у вирівнюванні стандартів українських збройних сил зі стандартами НАТО. А 16 червня 2008 року в Києві відбулося засідання Комісії Україна–НАТО на високому рівні в контексті Посиленого діалогу, під час якого Україна запевнила партнерів, що вона посилить кроки щодо євроатлантичної інтеграції. Міністр закордонних справ України В. Огризко наголосив, що серед пріоритетів Україна визначила продовження демократичних, політичних, економічних та правових реформ; боротьбу з корупцією; удосконалення системи координації співпраці з НАТО та розгортання потужної інформаційної кампанії з питань НАТО. А Міністр оборони України Ю. Єхануров поінформував союзників про поточні події у процесі реформування військового, безпекового та оборонного секторів України, а також про майбутні плани у цих сферах⁴⁰. Продовженням цього діалогу стало засідання спільної робочої групи Україна–НАТО з питань військової реформи (JWG MR) від 27 червня 2008 року. Очільниками заходу виступили РНБО на чолі з першим заступником секретаря РНБО Степаном Гавришем та

---

⁴⁰ Joint Press Statement. *NATO, Press Release*. (2008) 082. 16 Jun. 2008. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_37122.htm?selectedLocale=en (Дата звернення, 16.08.2023)

заступником генерального секретаря НАТО з питань оборонної політики та планування Іржі Седіві. Головну увагу під час засідання було приділено вдосконаленню механізмів реалізації Стратегії національної безпеки України, реорганізації спеціальних та розвідувальних органів, а також проведенню інспекції структури та завдань Міністерства оборони України. Окрім цього, було вироблено план партнерських дій щодо розвитку оборонних установ для забезпечення цілісності та запобігання корупції в оборонному секторі, налагоджено діалог щодо ролі громадянського суспільства у справах оборони та безпеки обговоренням, створенням мереж та обмінюванням досвідом. Наслідком цієї інтенсивної співпраці у грудні мав відбутись перегляд Альянсом свого рішення щодо надання Україні ПДЧ. Однак під час зустрічі міністрів закордонних справ НАТО у Брюсселі 2–3 грудня 2008 року було заявлено, що «...міністри дійшли висновку, що обидві країни досягли певних кроків уперед, але обом належить попереду значна робота...». Також у НАТО надалі пообіцяли надавати підтримку Україні у впровадженні подальших реформ⁴¹.

Проте на початку 2009 року євроатлантичну інтеграцію України було дещо пригальмовано у зв'язку з наростанням економічної та суспільно-політичної кризи в країні, котра призвела до часткового паралічу зовнішньополітичних структур. Фарватером реформ виступила лише адміністрація президента В. Ющенка, котра не мала наміру полишати євроатлантичний вектор, оскільки Україна започаткувала нову форму планування заходів щодо євроатлантичної інтеграції (адже у 2009 році замість Плану дій Україна–НАТО, було започатковано розроблення Річної національної програми співробітництва Україна–НАТО (РНП)). До того ж, НАТО й Україна продовжували свій діалог на рівні Комісії Україна–НАТО.

---

⁴¹ Chairman's statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters. Brussels. *North Atlantic Treaty Organization. Press Release*. (2008) 155. 03 Dec. 2008. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_46249.htm?mode=pressrelea se (Дата звернення, 16.08.2023)

Так, 5 березня 2009 року у штаб-квартирі НАТО відбулося чергове засідання Комісії, на якому від України був присутній виконуючий обов'язки міністра закордонних справ Володимир Хандогій. Однією з найважливіших тем обговорення було розроблення Щорічної національної програми, яка мала допомогти Україні планувати та продовжувати впроваджувати ключові реформи. Проте під час обговорення воєнної реформи та підготовки Річної національної програми у 2009 році з'явилися нові нотки: «якщо ви не надасте нам членства, ми обійдемося і без ваших порад і допомоги». І хоча ця риторика тривала недовго, вона змусила партнерів дещо уважніше поставитись до співпраці з Україною. У ході засідання Спільної робочої групи Україна–НАТО з оборонної реформи (СРГОР) у Варшаві 14–15 травня 2009 року вперше для участі в засіданні були запрошені оборонні радники з країн Альянсу, які працюють у Києві. Розуміючи усю складність соціально-економічного становища України, пов'язаного з фінансовою кризою, союзники прагнули більше дізнатись про політичні пріоритети України. Значний інтерес у них викликала інформація про різні програми та ініціативи СРГОР в Україні та їх пріоритетність на 2009–2010 роки та розвиток відносин у сфері кібербезпеки. Упродовж літа 2009 року тривали зустрічі, консультації та інші спільні заходи України й Альянсу, які вже у серпні 2009 року принесли позитивні результати. Так, 7 серпня 2009 року указом президента було ухвалено першу Річну національну програму на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору, метою якої мала стати активізація з проведення внутрішньодержавних реформ та досягнення Україною стандартів, необхідних для вступу в НАТО⁴². У контексті цієї політики 21 серпня 2009 року було підписано Декларацію про доповнення Хартії про особливе партнерство від 7 липня 1997 року. Цим

---

⁴² Про затвердження Річної національної програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. Київ. 7 серпня 2009. № 600/2009. *Указ Президента України. Офіц. сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600/2009#Text> (Дата звернення. 07.06.2023)

доповненням сторони надали Комісії Україна–НАТО центральну роль у нагляді за принципами, встановленими на саміті НАТО в Бухаресті 2008 року; за поглибленням регулярного політичного діалогу та співпрацею між НАТО та Україною на всіх відповідних рівнях; за підкріпленням зусиль України щодо здійснення її політичних, економічних та оборонних реформ, що стосуються її євроатлантичних прагнень до членства в НАТО, за акцентом на ключові демократичні та інституційні цілі. Проте, як засвідчила подальша практика, темпи впровадження реформ не зросли, а навпаки – сповільнились. Партнери з НАТО сподівались на результати Стратегічного оборонного огляду як на показник того, що Україна узгодить свої цілі з наявними ресурсами, проте зміна політичної ситуації в Україні у 2010 році не виправдала цих очікувань.

Попри те, що співробітництво з НАТО у 2010–2013 роках продовжувалось у рамках постійних зустрічей на Комісіях Україна–НАТО, з часом процес впровадження реформ за натовським принципом або пригальмовувався, або ж набував формальних ознак. Зміна геополітичного вектора В. Януковичем вплинула не лише на назву РНП, яка до 2011 року мала назву «Річна національна програма з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору» (з 2011 року Річної національної програми співробітництва Україна–НАТО)⁴³, а й на її сутність та підходи до виконання зобов'язань у сфері оборонного співробітництва. Треба зазначити, що й політика реформ оборонного сектора у період президентства В. Януковича значно відрізнялась від попередніх періодів. Якщо раніше процес реформування ЗСУ та оборонної сфери передбачав оптимізацію й удосконалення сил та ресурсів із встановленням демократичного контролю над військовим та оборонним сектором, то після 2010 року сектор безпеки характеризувався кадровими перестановками,

---

⁴³ Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2011 рік. *Указ Президента України*. № 468. Київ. 13 квітня 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/2011#Text> (Дата звернення, 16.08.2023)

реструктуризацією, перерозподілом повноважень, зміною пріоритетів тощо, але, водночас, ці зміни не мали нічого спільного із задекларованими реформами, оскільки адміністрація В. Януковича мала намір посилити Міністерство внутрішніх справ, СБУ й Генеральну прокуратуру, а не Міністерство оборони. Навпаки, оборонна сфера перебувала на межі виживання через стрімке скорочення бюджету та руйнування оборонного сектора з середини. А після призначення у 2012 році Міністром оборони П. Лебедева, сутність реформування оборонної сфери взагалі звелась до продажу військових містечок з усіма їхніми комунікаціями (понад 400), а також продажу майна армії та її озброєння. Хоча варто зауважити, що міністри оборони та представники НАТО й надалі продовжували закликати Україну інтенсифікувати процес упровадження реформ, особливо у напрямку зміцнення демократії та верховенства права⁴⁴.

З початком російської агресії у лютому 2014 році Україна й НАТО започаткували новий діалог щодо політики реформування українського оборонного сектору. Як і у попередні періоди країни-члени НАТО розгорнули практику з надання Україні допомоги у двох напрямках – консультативно-дорадча (менторська) та масштабна практична (матеріально-технічна) підтримка з упровадження реформ. Проте цього разу процес реформування безпекового сектору в Україні був наповнений новим змістом та зорієнтований на його практичну реалізацію. Основоположним документом для реалізації цих намірів стало рішення РНБО від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», у якому ставилося завдання перед Міноборони доопрацювати у місячний термін (з урахуванням зауважень Спільної робочої групи Україна–НАТО з питань воєнної реформи) проєкти концептуальних документів у сфері національної безпеки і оборони. Вже у серпні 2015 року наказом Міністра оборони України було створено

---

⁴⁴ Ministers reinforce cooperation in NATO-Ukraine Commission. *North Atlantic Treaty Organization*. 22 Feb. 2013. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_98730.htm Дата звернення, 16.08.2023)

Проектний Офіс Реформ (ПОР), для комплексного та експертного ведення процесу реформування оборонної сфери. Кінцевою метою цього проєкту мало стати підвищення ефективності ЗСУ, запровадження найкращих управлінських методик країн НАТО у ключових функційних підрозділах Міністерства оборони. А після затвердження 2 вересня 2015 року нової редакції Воєнної доктрини України, у якій були закріплені критерії з набуття членства у Альянсі, на території України було розгорнуто тренувальні місії країн-партнерів для підвищення оперативних і бойових спроможностей підрозділів ЗСУ (американська, британська, канадська та литовська), поряд з якими інструктори ще від п'яти країн готували особовий склад українського війська.

8 березня 2016 року під час засідання комісії НАТО–Україна генсек Альянсу закликав Україну прискорити процес реформи ЗСУ. Того самого дня у НАТО представили механізми підтримки України у проведенні реформ: за допомогою своїх радників у Києві; завдяки нарощуванню потенціалу трастових фондів, а також у рамках щорічної національної програми та програм партнерства. Невдовзі після цих консультацій у результаті комплексного огляду сектору безпеки і оборони президент П. Порошенко 6 червня 2016 року затвердив Стратегічний оборонний бюлетень України. Цей документ став дорожньою картою оборонної реформи з визначенням шляхів її впровадження на засадах і принципах, якими керуються держави-члени НАТО, на період до 2020 року⁴⁵. Одним із перших і найважливіших результатів реалізації Стратегічного бюлетеня стало те, що 16 червня 2016 року Верховна Рада України прийняла Закон № 1420-VIII, яким структура ЗСУ була доповнена новим окремим родом військ – Силами спеціальних операцій (ССО), участь у створенні якого взяли й фахівці з НАТО. 15 серпня

---

⁴⁵ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». *Рада національної безпеки і оборони України. Указ Президента України*. № 240.6 червня 2016. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/424.html> (Дата звернення, 14.08.2023)

2016 року Міністерством оборони України був затверджений стратегічний «План дій щодо впровадження оборонної реформи у 2016 – 2020 роках (дорожня карта оборонної реформи)» на основі принципів і стандартів НАТО. А вже восени 2016 року при українському міністрі оборони та керівнику Генерального штабу був створений міжнародний дорадчий орган – Консультативна рада з питань оборонної реформи. До першого складу ради увійшли чотири військових експерти з країн-членів НАТО: генерал Джон Абізайд (США); генерал-майор Йонас Андрішкевічус (Литва); генерал Сер Нік Паркер (Великобританія) та Джилл Сінклер (Канада).

Певні успіхи у реалізації оборонної реформи можна було спостерігати вже в середині 2017 року. Згідно з даними Міноборони України, військова співпраця українських Збройних сил із оборонними структурами країн НАТО була розгорнута у 13 галузях і за 40 цільовими напрямками. Всього визначено п'ять стратегічних цілей: 1) створення об'єднаної системи керівництва силами української оборони, 2) ефективна політика планування і застосування ресурсів, 3) посилення боєздатності частин і з'єднань за світовими стандартами, 4) об'єднана з НАТО логістика та 5) система медичного забезпечення⁴⁶. Також до середини 2017 року представники Консультативної ради з питань оборонної реформи відзначали успішні зміни у бойових частинах української армії: за стандартами НАТО у Збройних Силах України підготовлені 28 повноцінних бойових підрозділів, для підготовки яких були задіяні інструктори з Канади, Великої Британії, США, Литви та Польщі; за новими стандартами проведено 166 заходів оперативної підготовки та 184 основних заходів бойової підготовки; у системі речового забезпечення запроваджено 17 стандартів НАТО, які врегульовують вимоги до форми одягу, засобів індивідуального захисту, інших складників речового забезпечення; переведено на нові уніфіковані структури 103 військових

---

⁴⁶ Савицький О. 5 фактів про особливе партнерство між Україною та НАТО. *Deutsche Welle*. 09.07.2017. URL: <https://p.dw.com/p/2fy1A> (Дата звернення, 14.08.2023)

частини. У кінці 2018 року були узагальнені результати оборонної реформи в Україні за 4 роки. За цей період чисельність ЗСУ збільшилася вдвічі (із 146 тис. до 255 тис.); суттєво зріс бюджет на потреби оборонної сфери (3 % ВВП) та зарплата військових; запроваджено гендерний принцип служби в армії, зокрема станом на 2018 рік зі Збройними силами України підписали контракт 25 тис. жінок; були дерадянізовані статuti ЗСУ; відбулася відмова від радянської символіки у формі військових та в більшості військових структур; розгорнуто широку підготовку військових інструкторів за стандартами НАТО; активізувалась робота вітчизняного оборонпрому; розпочато переведення ЗСУ на нову систему харчування; затверджено інститут військового капеланства; завдяки відновленню навчально- тренувальних центрів удосконалено систему підготовки військ тощо⁴⁷. Подальшим успіхом впроваджених реформ стало те, що в червні 2019 року 140-й центр Сил спеціальних операцій ЗС України пройшов сертифікацію як підрозділ SOF, й отримав право залучатися до Сил швидкого реагування НАТО (англ. – NATO Response Force, скороч. – NRF). А від 17 жовтня 2019 року в Україні стартувала реформа з формування професійного сержантського корпусу відповідно до стандартів НАТО.

У 2020 році з призначенням нового Міністра оборони Андрія Тарана, реформи ЗСУ характеризувались розділенням повноважень головнокомандувача Збройних Сил та начальника Генерального штабу Збройних Сил, а також відбулося розмежування повноважень між органами військового управління, які виконують генерування (розвиток, підготовку, комплектування, забезпечення) та застосування військ. У контексті адаптації системи управління до стандартів НАТО було створено ряд нових командувань, серед яких: Командування об'єднаних сил Збройних Сил України, Командування медичних сил, Командування сил підтримки,

---

⁴⁷ 14 змін у ЗСУ за останні роки, про які ви могли не знати. Олександра Ярликowa. *ІА Рубрика*. 14 жовтня 2018. URL: <https://rubryka.com/article/14-zmin-u-zsu/> (Дата звернення, 14.08.2023)

Командування військ зв'язку та кібернетичної безпеки Збройних Сил України, тривала підготовка військових інструкторів за натовськими стандартами. Успіхи України в реформуванні оборонного сектора не залишились поза увагою НАТО і 12 червня 2020 року Північноатлантична рада надала Україні статус партнера з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner, EOP). Цей статус відкрив нові перспективи та надав додаткові переваги партнерства з Альянсом щодо воєнно- політичного діалогу та консультацій, ширшого доступу до програм взаємосумісності й навчань, зокрема до навчань за тематикою Статті 5 Північноатлантичного договору, які відкриті лише для його держав-членів учасників цієї Програми. Також червні 2020 року було скасовано Проектний Офіс Реформ, а натомість створено Директорат політики у сфері оборони Міністерства оборони України для організування виконання завдань оборонної реформи в Україні, у складі якого діє експертна група політиків європейської та євроатлантичної інтеграції. Пізніше політичним керівництвом держави було прийнято низку нормативно- правових актів, спрямованих на подальше реформування сектору безпеки і оборони України й поглиблення співпраці з НАТО.

Отже, історичний огляд свідчить, що упродовж понад двадцяти років НАТО надає Україні як консультативну, так і практичну підтримку для якісного реформування українського безпекового сектору. Головну увагу Альянс приділив, перш за все, розробленню рекомендацій та наданню практичної підтримки для оптимізації й модернізації ЗСУ та оборонних потужностей України, а також для встановлення демократичного контролю над військовою сферою. Однак, через складну суспільно-політичну ситуацію, яка складалась в Україні у досліджуваний період, та частково через небажання політичного керівництва, Україні не вдалося здійснити якісні перетворення у цій галузі. Лише російська агресія у 2014 році дала початок конструктивному процесу реформування безпекового сектору України, наслідком якого є позитивні результати.

У свою чергу це дає змогу здійснити аналітичний опис можливих перспектив на членство України в Північноатлантичному альянсі. Використання наявної історіографічної бази, яка складається з наукових розвідок вчених зі США, країн Західної Європи, росії та власне українського бачення цього питання, дало змогу сформуванню поточної концепції долучення України до трансатлантичної системи колективної безпеки.

Так, наративи, зазначені дослідниками цього питання у західній науковій думці свідчать про первинне несприйняття НАТО в 90-х роках ХХ століття України, як самостійного геополітичного гравця регіонального чи світового рівня. Наявність в нашої держави ядерного потенціалу, скоріше розглядалася ними в розрізі загроз їх національній безпеці ніж партнерство з дружньою країною. На практиці ж денуклеаризація та повне ядерне роззброєння, як наслідок непродуманого до кінця алгоритму дій та заходів направлених на пришвидшення процесу вивезення з України арсеналу ядерної зброї, без отримання чітких гарантій безпеки з боку членів т.зв. «клубу ядерних держав», зробили Україну зручною мішенню для російських імперських зазіхань. Хоча на той час ми мали завершений цикл виробництва ядерної зброї та її обслуговування, а ракетно – ядерний щит колишнього СРСР на момент його розпаду проектувався і створювався на українських підприємствах КБ «Південне» та ДП «Південмаш» розташованих у м. Дніпро Дніпропетровської області. Типологічний підхід у використанні дипломатичного інструментарію поєданого зі збереження паритету у відносинах між традиційними світовими гравцями, об'єктивно призвів до втрати українською державою свого реального оборонного потенціалу. Подальші взаємовідносини розглядалися з точки зору розвитку співмірності сил і спроможностей Альянсу та України. Спроба НАТО під час проведення Бухарестського саміту Альянсу у квітні 2008 році активізувати співпрацю з Грузією і Україною надавши їм статус в рамках ПДЧ, призвела до загострення конфронтації з РФ і подальшим вторгненням у серпні цього ж

року її військ до Грузії (регіон Південна Осетія), що вилилось у локальне збройне протистояння. Таким чином, рішення НАТО запуснути механізм вступу України до Організації наштовхнувшись на жорстку протидію з боку «східного сусіда», знову повернулася до розрядку «проведення реформ та відповідності стандартам трансатлантичного партнерства». На нашу думку, у ході засідання щорічної Комісії Україна – НАТО, яка відбулась у 2009 році, були опрацьовані можливі сценарії подальшого розвитку подій, які могли радикально вплинути на прагнення України до членства в Альянсі. Саме за наслідками роботи КУН приймається рішення надати Україні право в односторонньому порядку скликати засідання цієї Комісії у випадку агресивних дій з боку РФ. Також, проговорено розробку та застосування захисних механізмів на випадок ускладнення суспільно-політичної ситуації, всередині держави, зовнішньої агресії пов'язаної з посяганням на територіальну цілісність, недоторканість та державний суверенітет України. Тобто, шляхом ретроспективного аналізу можна припустити розуміння тодішнім політичним керівництвом України та Альянсу наслідків вступу у майбутньому нашої держави до військово-політичного альянсу, з точки зору існування реальних і потенційних загроз її незалежності, що отримали своє підтвердження з моменту початку «Революції гідності» наприкінці 2013 року. Подальші кроки держав – членів НАТО у взаємовідносинах з Україною засвідчили про їх готовність надавати різноманітня матеріально-технічної та фінансової підтримки. Проте, про повний розрив дипломатичних відносин з росією чи пряму збройну конфронтацію мова не йшла.

За оцінкою бачення України повноцінним членом НАТО західними вченими, дослідниками, політичними діячами та представниками громадської думки, неможливо сформувати чітке розуміння строків вступу оскільки багаторівнева система підготовки до членства вимагає докорінних змін в організації всіх сфер державного та громадського життя, а це своєю

чергою потребує тривалого часу на виконання. З іншого боку такий підхід залишає місце для маніпуляцій та спекуляцій у взаємовідносинах, як то на зразок «успіхів на антикорупційному поприщі». Не до кінця з'ясованим залишається питання застосування ст. 5 Вашингтонського договору про заснування Альянсу у випадку надання Україні статусу члена. З однозначною упевненістю можна сказати, що окреслення перспективи вступу України до НАТО з позиції західної наукової та суспільно-політичної думки буде залежати виключно від настання моменту співпадіння інтересів, цілей Організації Північноатлантичного договору в цілому та кожного з її учасників окремо.

Історична та політична наукова думка московії останніх двох десятиліть, всіляко засуджувала та навіть не допускала можливості участі української держави в НАТО. Оскільки останнє вбачалося свого роду монструозною структурою, ключовою функцією якої є створення загроз життєвоважливим інтересам рф. В цілому за проєктованими російськими дослідниками концепціями, членство України в Альянсі не мало хронологічної складової, а гіпотетичний «сценарій» приєднання розглядався крізь призму повної втрати державного суверенітету територіальної цілісності та незалежності в межах кордонів 1991 року. На їх погляд історично сумісними з ідеями та цінностями пропагованими Організацією Північноатлантичного договору потенційно можуть бути північно-західні та центральні регіони України. У свою чергу, південно-східні області утворюють дворівневу систему орієнтирів проросійської направленості. Зокрема, перший рівень займає ідея т.зв. псевдодержавного утворення з федеративним укладом (приклад т.зв. «новоросія»), другий рівень – це комплекс інтеграційних складових, які апріорно орієнтовані на всеохоплюючі контакти з росією, як у контексті військово-політичної безпеки, так і участі у нових формах співдружності пострадянської моделі міждержавної кооперації. російськими науковцями вдало застосовується

модель проведення геополітичних досліджень щодо розвитку та прагнень країн колишнього СРСР, з точки зору ментальної розрізненості, духовного світосприйняття, формування ідей та цінностей буття, які вирізняють пострадянські держави від аналогічних сфер держав Західної демократії. Нав'язаний Україні російською державою зовнішньополітичний «протекторат» тривалий час гальмував та звужував поле діяльності в сфері євроатлантичного співробітництва. І в загальному вигляді досяг своєї мети - розпорошення суспільних ресурсів та протистояння політичних еліт забезпечило збереження РФ контролю за стратегічно важливим регіоном Азово-Чорноморського басейну, з позиції військової присутності та триваючої мілітаризації анексованого Кримського півострова. Збройне ж протистояння на Донбасі за оцінкою російських науковців та експертів, матиме свої наслідком ускладнення процедури вступу України до НАТО та відтермінування на невизначений період кінцевої дати її входження.

Бачення перспектив вступу України до Північноатлантичного альянсу представниками вітчизняної наукової еліти, політиками, експертним середовищем, громадською спільнотою, як найбільш зацікавленої в кінцевому результаті сторони, на наш погляд є більш популістським, ніж висловленим з орієнтуванням на реальний аналіз стану двохстороннього партнерства. Започаткований на зламі 2013 – 2014 років «пришвидшений» процес демократизації державницьких інституцій та суспільства в цілому, який радше став спонтанним наслідком протидії диктатурі попередньої влади, аніж планомірним поступальним рухом в межах триваючих у той період в Україні суспільно-політичних трансформацій, призвів до порушення фундаментального принципу демократії – свободи вибору. І як наслідок спричинив появу категорії «безальтернативний шлях розвитку». Започаткований українською владою після перемоги «Євромайдану» курс на прискорену євроатлантичну інтеграцію, в жодному з існуючих варіантів не враховував реальні хронологічні розрахунки на повноцінне членство України

в євроспільноті.

Загалом же, якщо відкинути усі політичні дискусії, що точаться з приводу виконання чи невиконання Україною своїх партнерських зобов'язань перед Альянсом, можна з упевненістю сказати, що питання приєднання української держави до НАТО лежить виключно у політичній площині, та в повному обсязі залежить від подальших кроків щодо мирного врегулювання ситуації на Сході України.

РОЗДІЛ 3

СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В НАТО (ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД)

3.1 Україна та Польща в умовах розширення блоку НАТО

Історія відносин Україна – НАТО відома високою політизованістю питання в українському суспільстві. Тим часом як у сусідніх країнах, колишніх членах «Східного блоку», зокрема в Республіці Польща, інтеграція до атлантичного блоку розглядалася як невід’ємна частина національної системи безпеки. Шлях, українців до подібної оцінки НАТО був значно довшим та тернистішим. Як «нейтральні», так і відкрито проросійські партії підбурювали в українському суспільстві почуття страху перед блоком НАТО, малювали його як агресивну силу в новому світі, залякували, що вступ до НАТО стане справжньою зрадою, «ножем у спину» для «російських братів».

Лише відкрита агресія з боку москви змусила провідні партії переглянути своє ставлення до атлантичної інтеграції та працювати з метою нормалізації відповідного ставлення в суспільстві. Так, за результатами опитувань 2016 р. за вступ України до НАТО проголосували б «за» 72 % українців⁴⁸.

Основні віхи українсько-польської співпраці у контексті атлантичної інтеграції беруть свій початок майже від часів проголошення незалежності України. Консультативний комітет Президентів України та Республіки Польща активно розглядав питання колективної безпеки, але пропозиції Президента України Леоніда Кравчука створити незалежний українсько-польський військовий блок, захищений ядерною зброєю, зустріла незгоду

---

⁴⁸ Про Основні напрями зовнішньої політики України. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> (дата звернення 10.10.2023)

польської сторони, зацікавленої в євроатлантичній інтеграції. Як зауважує польський дослідник Я. Драус, на зламі 1993–1994 рр. мало місце охолодження українсько-польських відносин, спричинене шпигунським скандалом навколо А. Лисенка та підписанням Польщею контрверсійного договору з росією стосовно будівництва газопроводу, який би оминав територію України. Ним наведені факти російського впливу на українсько-польський дискурс стосовно НАТО. російська сторона «офіційно проінформувала» українську сторону, нібито Польща запропонувала Кремлю відмовитися від підтримки незалежності України в обмін на підтримку входу росії до НАТО. На думку польського вченого К. Федоровича «фаза охолодження» була також пов'язана з історичним дискурсом стосовно подій середини ХХ ст.

Активність Республіки Польща у питаннях євроатлантичної інтеграції зробила неактуальними українські ініціативи створення спільної стратегії безпеки в Східній Європі початку 1990-х рр. У 1989 р. розпочалися дипломатичні відносини Польщі з НАТО⁴⁹.

Протягом 1989–1991 рр. Варшава проводила таємні переговори із Альянсом⁵⁰. Метою переговорів було узгодження процесу ліквідації «нащадків КДБ» – видворення з оборонного сектору колишньої радянської агентури. Останні підрозділи радянських військ залишили територію Польщі лише 17 вересня 1993 р. За кілька років 5 липня 1994 р. Польща підписала проєкт про Індивідуальну програму партнерства з Північноатлантичним альянсом. У тому ж місяці американський президент Б. Клінтон зробив важливу заяву про те, що США підтримують розширення НАТО на схід.

---

⁴⁹ Skubiszewski, K. Polska i Sojusz Północnoatlantycki w latach 1989–1991. *Sprawy Międzynarodowe*. Warszawa : PISM, 1999. №1 S 9–50.

⁵⁰ Чорна Н. М. Нормативно-правове забезпечення інтеграції Польщі у європейські та євроатлантичні структури. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія*. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. Вип. 12. С. 306–314

Через це період 1994–1997 рр. означав для Республіки Польща початок атлантичної інтеграції. Цей напрямок зацікавив і білатеральних партнерів Польщі: Литву, Угорщину, Чехію, Україну. Відповідно, країни створили у своїй договірній базі 1991–1994 рр. можливості для обміну інформацією в галузі оборони та безпеки⁵¹.

До 1994 р. Україна не мала жодних офіційних угод безпосередньо з НАТО. З боку НАТО, однак, «наведення мостів» відбувалося з 1991 р., коли у відповідь на падіння радянського «східного блоку» була заснована Рада північноатлантичного співробітництва (попередниця Ради євроатлантичного партнерства). Членами цієї організації з перших днів її існування стали країни- члени НАТО та дев'ять країн Центральної і Східної Європи, які колись належали до Варшавського пакту. Ця організація становила де-факто форум з питань безпеки, який дав би країнам НАТО нові механізми спілкування з країнами колишнього блока-суперника. Серед контактів України з НАТО до 1994 р. ми можемо згадати співпрацю з РПАС. А саме, офіційний візит генерального секретаря НАТО М. Вернера до Києва 22–23 лютого 1992 р., коли М. Вернер офіційно запросив Україну до участі у РПАС. Офіційним членом цієї організації Україна стала 10 березня 1992 р., того ж року Президент України Л. Кравчук відвідав Брюссель із візитом до штаб-квартири НАТО.

Певним чином саме відкриття в Брюсселі Посольства України в Королівстві Бельгія та країнах Бенілюкс 1992 р. можна вважати важливою подією в історії розвитку відносин з НАТО. Оскільки бельгійська столиця була і залишається штаб-квартирою Альянсу, українське посольство в Бельгії стало слугувати центром українських відносин з НАТО, налагоджуючи перші дипломатичні контакти. Завдяки діяльності цього посольства, 18 вересня

---

⁵¹ Мелекесцев К. Тенденції співробітництва України та Республіки Польща в контексті атлантичної інтеграції. *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2018. №2. С. 117–121.

1993 р. штаб-квартиру НАТО відвідав Міністр закордонних справ України А. Зленко⁵².

Серед форумних ініціатив РПАС, підтриманих Україною, ми можемо виділити семінар Північноатлантичної асамблеї «Україна і європейська безпека», який проходив 20–23 червня 1993 р. у Києві. Слід зазначити, що Асамблея виконує функцію консультативного органу НАТО, завдання якої були створення сприятливих умов європейської безпеки: політичні, військові, економічні, екологічні аспекти. Під час цього діалогу Україна – НАТО обговорювався проблеми внутрішньої та зовнішньої політики України, особливо питання підтримки Україною пропозиції ліквідації ядерної зброї колишнього СРСР, розміщеної на її території, а також реалізації в майбутньому економічних та конверсійних програм.

Важливо зазначити, чому тенденції до українського партнерства з НАТО характеризувалися такою повільністю протягом 1991–1994 рр. Як зазначалось у попередніх розділах, для української зовнішньої політики періоду 1990-х рр. було характерним домінування пошуку налагодження білатеральних відносин. Винятками з цього правила були участь у структурах ООН, співпраця з Європейською Комісією та статус країни-засновниці (але не офіційного члена) пострадянської Співдружності Незалежних Держав. Однак здебільшого Україна діяла шляхом підписання двосторонніх угод із сусідніми державами, зокрема і в питаннях безпеки. Це було прописано і у Воєнній доктрині України, якою оголошувався позаблоковий статус.

Така нейтральна позаблокова парадигма, підтримана тодішнім керівником українського МЗС А. Зленком, була домінуючою в українському політикумі 1991–1995 рр., та розповсюджувалася на принципи зовнішньої

---

⁵² Мелекесцев К. Польсько-українське партнерство та аспірації України стосовно НАТО: регіональне та міжнародне співробітництво після Помаранчевої революції. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. № 1. С. 201–210.

політики. Подібно до зовнішньої політики Югославії часів «холодної війни», Україна пропонувала нейтральний, ізольований статус іншим країнам «між Москвою та Вашингтоном»⁵³.

Україна, на відміну від інших колишніх радянських республік, таких як Білорусь та Казахстан, відмовилася затверджувати статут СНД та вступати до Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ), створеної 15 травня 1992 р. навколо Москви. Однак, як ми зазначали вище, пропозиції України про дотримання нейтралітету чи навіть формування окремого від НАТО та ОДКБ блоку в Центральній Європі не отримали підтримки в Польщі. На відміну від України, польська влада однозначно розглядала «радянську спадщину» як наслідки ворожого контролю, де-факто окупації, через що і вела підготовку до атлантичної інтеграції під час боротьби з колишньою радянською агентурою на своїх територіях. У той же час Україна віддавала перевагу інтеграції, а не люстрації старих кадрів, через що рівень довіри до держави з боку НАТО був значно нижчим, ніж у випадку з Польщею. «Позаблоковість» не була панацеєю для Центральної Європи: Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина шукали шляхи попередити можливість відновлення російського впливу. Через це вибір на користь НАТО для керівництва цих країн був життєво важливим.

З іншого боку, затверджені Верховною Радою України «Основні напрями зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. визначили необхідність реалізації «налагодження військово-політичного співробітництва з іншими, насамперед сусідніми державами та міжнародними організаціями, зокрема НАТО та ЗЄС». У документі підкреслювалося важливе значення створення загальноєвропейської структури безпеки на базі існуючих міжнародних інститутів, а саме НАТО. З

---

⁵³ Тодоров І. Історичні, геополітичні та політико-правові засади співробітництва України та НАТО. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2014. №77. URL: http://www.ji.lviv.ua/n77texts/Zasady_spivrobitnytva.htm (дата звернення 10.10.2023).

огляду на зміни геополітичної ситуації у Європі після розпаду СРСР, проголошений намір позаблоковості було визнано таким, що має бути адаптований до нових умов. Позаблоковість не мала стати перешкодою повномасштабної участі в загальноєвропейській структурі безпеки.

Тобто склалася ситуація протиріччя у законодавстві: з одного боку, «дотримання позаблокового статусу», а з іншого – орієнтація на створені системи загальноєвропейської безпеки задля забезпечення національної безпеки України. У 2005 р. ВРУ позбавилася від згадок про позаблоковий статус України в законодавстві, а на 2014 р. Україна змогла офіційно відмовитися від позаблокового статусу. Однак на 1993 р., незважаючи на протиріччя, ці документи мали статус закону, чим пояснюється відсутність прямих угод з НАТО. Натомість, питання безпеки вирішувалися через білатеральні домовленості, зокрема і з Польщею. Основоположний «Договір про добросусідство між Україною та Республікою Польща» 1992 р. заклав співпрацю у галузі безпеки й оборони. 3 лютого 1993 р. його продовжила «Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво»⁵⁴.

Пункти цієї угоди стосовно обміну інформацією про організаційні структури міністерств оборони, співпраця в тиловому і технічному забезпеченні військ, спільне навчання штабів і військ, правової та науково-дослідницької діяльності в збройних силах мали значення для перших контактів України з НАТО. Завдяки угоді стало можливим залучення польських викладачів до викладання на курсах підготовки офіцерів багатонаціональних штабів Національної академії оборони України. Це дозволило українцям отримати від польської сторони важливий досвід щодо співпраці із НАТО у різних галузях, зокрема в сертифікації та виробництві

---

⁵⁴ Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_191/conv (дата звернення 10.10.2023).

озброєння згідно зі стандартами НАТО. Це було важливим досвідом для військово-оборонної промисловості України, експорт якої становив вагомую частину доходів країни. Однак втілення угоди де-факто стало можливим лише з 1994 р. після кодифікації Україною та Польщею режиму взаємного повітряного руху в контрольованому і оперативному просторі.

Тобто ми можемо говорити про дуже «чемні» результати співпраці України в галузі безпеки за період 1991–1993 рр., як з Республікою Польща, так і з блоком НАТО. Із Польщею були підписані базові угоди з питань оборони, реальне втілення яких відбувалося протягом 1994–1999 рр., а відносини з НАТО розвивалися здебільшого за ініціативи країн блоку. Метою політики Альянсу стосовно України в цей період було забезпечення миру в Європі, ліквідація ядерного потенціалу пострадянських країн. Реального співробітництва Україні до 1994 р. очікувати не доводилося, та й позиція українського політикуму була здебільшого на користь «нейтралітету» та «безблоковості».

Ситуація змінилася у 1994 р., коли Україна стала першою країною зі Співдружності Незалежних Держав, яка приєдналась до програми НАТО «Партнерство заради миру» (далі ПЗМ). Рамковий документ «Партнерства» міністр закордонних справ України А. Зленко підписав 9 лютого 1994 р., а 25 травня 1994 р. направив до НАТО Презентаційний документ про участь України в програмі. Ця нова схема практичного партнерства забезпечила НАТО істотний вплив на колишні країни «східного блоку» навіть до їхнього офіційного приєднання до Альянсу. «Партнерство заради миру» пропонувало такі сфери діяльності як розширення та активізації дипломатичного і військового співробітництва в Європі, підвищення стабільності регіону, побудова міцніших відносин за принципами економічного співробітництва і демократичних принципів. Таким чином відбувалось заохочення країн Центральної та Східної Європи до подальших реформ. Втілення принципів

роботи організації, бюджет, темпи і масштаби операцій були поставлені у залежність від персональної позиції та можливості кожної з держав-учасниць «Партнерства».

Цілями ПЗМ було визначено параметри, що мали забезпечувати мир у Європі: відкритість бюджетів оборони; демократичний контроль над міністерствами оборони; спільне планування та виконання операцій; організація комбінованих тренувальних маневрів. Зі свого боку НАТО висловило готовність консультуватися з країною-учасницею ПЗМ, що відчуватиме пряму загрозу власній територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці. Окрім чинника забезпечення європейської безпеки, ПЗМ також приваблювало країни колишнього «східного блоку» життєво необхідною для них на той момент економічною допомогою. Був створений Цільовий фонд ПЗМ, який об'єднував добровільні фінансові внески країн НАТО. Ці фінанси, витрачалися задля забезпечення процесу демілітаризації у Східній Європі. Таким чином, блок НАТО вирішував неспроможність країн колишнього радянського блоку фінансувати існування завеликих для цих країн збройних сил⁵⁵.

Протягом 1994–1995 рр. Україна як і Республіка Польща співпрацювали з НАТО заради розроблення своїх перших індивідуальних програм партнерства. За цією програмою Україна та Польща приєднались до започаткування першого циклу «Процесу планування та оцінки сил» (далі ППОС). Україна стала учасницею цього механізму для обміну інформацією з питань оборонного та бюджетного планування напряму співпраці з Альянсом. Метою ППОС було визначено створення механізму оцінки країнами НАТО власних сил для участі у комбінованих операціях. Завдяки цьому комплексу заходів Україна та Польща отримали нові можливості

---

⁵⁵ Партнерство заради миру (Запрошення). База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_015/conv (дата звернення 10.10.2023).

підготовки своїх збройних сил для участі у спільних діях (таких як миротворчі операції, тренування, логістика) з державами-членами НАТО. Таким чином втілювався принцип ПЗМ про відкритість воєнних бюджетів та планування колективної безпеки у Європі.

Можемо зауважити, що такі програми НАТО позитивно вплинули на стан української безпекової системи: в тому ж 1994 р. Збройні сили України (далі ЗСУ) вже тренувалися у спільних військових навчаннях на території Польщі. Наступного року підрозділи ЗСУ також стали учасниками 98 заходів НАТО, зокрема 13 військових навчань. Відповідно, були призначені українські офіцери зв'язку до штаб-квартири НАТО та Координаційного центру партнерства. Наступного року підбили підсумки першої Індивідуальної програми партнерства Україна – НАТО, за результатами якої Україна виконала програму на 38%, взявши участь у 113 заходах НАТО з 268. Такі результати навіть перевищили кількість заходів Польща-НАТО у 1995 р., що спонукало польську сторону розширити свою участь в Альянсі протягом наступних років. Як результат, протягом 1998 р. (за рік до офіційного приєднання Польщі до НАТО) кількість заходів, участь у яких взяла Польща, сягнула майже 450, що понад в одинадцять разів перевищувало показники 1995 р.

Однак ці перші ініціативи зустрічали спротив в українському політикумі, партнерство Україна – НАТО перебувало під атакою за «порушення принципів позаблоковості». Показовим є той факт, що лише 12 вересня 2002 р., через сім років після підписання, було ратифіковано «Угоду про безпеку між Урядом України і НАТО»⁵⁶. Цей важливий документ регулював питання зберігання і взаємного захисту інформації обмеженого користування. Угоду було підписано 13 березня 1995 р. генсеком НАТО В.

---

⁵⁶ Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_002/conv (дата звернення 10.10.2023)

Клаасом разом із В. Василенком, представником України при ЄС та НАТО. Дискусію викликали зобов'язання України надавати допуск до документів з питань безпеки усім своїм громадянам, які його потребують під час виконання службових обов'язків. Для пострадянської України, звиклої до секретності документів пов'язаних із питаннями оборони та безпеки, такі умови були нонсенсом, який межував із втручанням у внутрішні справи (хоча програми НАТО стосувалися і невійськових питань, а саме культурних та економічних ініціатив).

Офіційна підтримка з боку США у 1994–1995 рр. дала впевненості польським прихильникам курсу на НАТО. У той час як в Україні ініціативи атлантичної інтеграції та навіть співпраці стикалися із спротивом з боку опозиції, у Польщі 1995 р. існував консенсус стосовно майбутнього країни. Формування уряду Ю. Олекси та обрання президентом А. Квасневського передувало закріпленню країною офіційного курсу на НАТО. Польща повністю відмовилась від розгляду альтернативних концепцій безпеки. Натомість країна почала орієнтуватися на остаточний перехід до набуття членства в НАТО: у 1995 р. були схвалені плани розширення Альянсу на схід, а з 1997 р. почались офіційні переговори про членство. Досвід Польщі показав вагомість політичної волі щодо атлантичної інтеграції як чинника залучення фінансових інвестицій в економіку. За даними Головного управління статистики Польщі, після початку офіційних переговорів Польща-НАТО у 1997 р. в економіку Польщі було інвестовано \$2,7 млрд. Після підписання угод на рівні міністрів у 1998 р. інвестиції склали \$5 млрд. У рік вступу Польщі до НАТО в 1999 р. країна отримала інвестицій на \$8 млрд⁵⁷.

---

⁵⁷ Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2006. 268 с.

У Києві зрозуміли рішучість позиції польського керівництва – новий Президент України Леонід Кучма продовжив курс попередника стосовно неядерних принципів та роззброєння, але передивився попереднє ставлення України до НАТО. Для України, яка бажала зберегти своє партнерство із Польщею та іншими сусідами у повному обсязі, інтеграція цих країн до НАТО представляла собою невідому стежинку. Але у 1995–1996 рр. з огляду на особливу важливість партнерства з Україною, польська сторона стала постійним учасником мультилатеральних переговорів за участі України і країн НАТО.

Знаковими були переговори від 1 червня 1995 р. Президента України Леоніда Кучми до штаб-квартири НАТО у Брюсселі, під час яких він повідомив про бажання України співпрацювати з НАТО на новому рівні. Відповідно, у 1996 р. Київ схвалив анонсоване того ж року розширення НАТО за рахунок країн Вишеградської трійки. Президент України визначив корисність для безпеки всієї Центральної та Східної Європи розширення НАТО за рахунок Польщі. Він закликав країни НАТО підтримати європейські прагнення України. Цей новий проатлантичний курс української зовнішньої політики був підтверджений Л. Кучмою у Варшаві (червень 1996 р.) та під час його участі в саміті в Ланьцуті. Це сприймалося сучасниками як символічне приєднання України до Центральної Європи та до процесів євроатлантичної інтеграції⁵⁸.

За сприяння Міністерства закордонних справ та Верховної Ради України 13–19 вересня 1996 р. в Києві відбувся новий семінар Північноатлантичної асамблеї з питань європейської безпеки. Україна обговорювала з країнами НАТО особливості процесу розширення на схід, зокрема нового військового становища на території країн Центральної

---

⁵⁸ Draus J. Polish-Ukrainian relations after independence. *New Ukraine. A Journal of History and Politics*. 2011. № 10. pp. 52–72.

Європи. Під час переговорів Україна результативно просувала свої інтереси у відносинах з НАТО. А саме такі напрями: розширення Альянсу на схід; зобов'язання нерозміщення НАТО ядерної зброї на території нових членів у Центральній Європі; підтримка України у питаннях врегулювання кордонів з Румунією (дельта Дунаю та острів Зміїний). Відповідно до цих вимог 10 грудня 1996 р. міністри закордонних справ країн-учасниць підписали заключне Комюніке засідання Північноатлантичної ради, у якому були підтверджено виконання умов України щодо партнерства. Українська ініціатива нерозповсюдження ядерної зброї отримала позитивну підтримку з боку представників Польщі, які усвідомлювали, що навіть орієнтуючись на скоріший вступ до НАТО не можна нехтувати власною безпекою у питаннях ризиків розміщення ядерного арсеналу⁵⁹.

Відповідно представники НАТО зробили заяву, що Альянс не буде займатися розташуванням ядерної зброї на території нових членів, а також визнали необхідність розвитку особливих відносин з Україною. Наголошуючи на тому, що Україна найбільш активна з пострадянських країн у намаганнях співпрацювати із Альянсом (не враховуючи країни Балтії, які багатьма членами Альянсу розглядалися як незаконно окуповані Радянським Союзом). Ці висновки комюніке були реалізовані в подальших документах, які засвідчили розширені і поглиблені відносини України-НАТО. Для обміну новими пропозиціями та забезпечення мирної діяльності Альянсу на території України було підтверджено створення Інформаційного центру НАТО в Україні.

Така зміна ставлення українського керівництва відносно розширення НАТО за рахунок країн Вишеградської групи відкрила нові можливості для

---

⁵⁹ Інформаційні матеріали щодо зовнішньої політики України у її відносин з НАТО. *Великобілозерська районна державна адміністрація*. URL:<https://vbeloz.gov.ua/informacijni-materiali-schodo-zovnishnoi-politiki-ukraini-u-ii-vidnosin-z-nato-15-34-41-05-10-2017/> (дата звернення 10.10.2023)

партнерства у наступні роки, а саме із чинником українсько-польської співпраці. Для України Польща виступила прикладом успішних відносин із НАТО. Заради досягнення польськими військовими стандартів НАТО уряди Ю. Олекси, В. Цімошевича та Є. Бузека реалізовували низку програм національного розвитку. Програма інтеграції з Організацією Північноатлантичного договору та модернізації у 1998–2012 рр. збройних сил стала особливо важливою для країни. Часткове виконання програми здебільшого відбулося до 1999 р., перед офіційним приєднанням до НАТО. Після приєднання до Альянсу була узгоджена Програма реструктуризації і технічної модернізації Збройних сил Польщі на 2001–2006 рр., у якій розкривалися плани подальшого розвитку оборони країни.

Завершення процесу інтеграції Польщі до НАТО відбулося із підписанням країною Північноатлантичного договору у 1999 рр. У свою чергу, за концепцією З. Бжезінського, приєднання Республіки Польща до Альянсу мало стати «магнітом» для решти Центральної та Східної Європи⁶⁰.

Зупинимось на причинах польських успіхів атлантичної інтеграції другої половини 1990-х рр.: країна брала участь в реалізації Програми ПЗМ та діяльності Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП), що прийшла на зміну РПАС. Польща також була активним членом ОБСЄ: у рамках цієї організації було створене Бюро демократичних інститутів та прав людини із центром у Варшаві. Завдяки своїй діяльності в ОБСЄ та РЄАП Польща отримала можливість лобювати національні інтереси на рівні міжнародних організацій: ЄС, ООН, Ради Безпеки. Республіка Польща стверджувалася у якості гаранта політичної та військової стабільності усієї Центральної і Східної Європи. Польське співробітництво з Україною, підтримка

---

⁶⁰ Бжезінський З. Україна й Польща в контексті європейської. *Стратегічна панорама*. 1998. №3–4. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/panorama/brzez.htm> (дата звернення 10.10.2023)

української незалежності були одними з головних причин стабілізуючого впливу країни в Європі.

Польська влада визнала необхідність переходу від індивідуальної до колективної оборонної стратегії. У новій безпековій доктрині Польщі з 1999 р. з'явилися два взаємопов'язані напрямки: участь у процесі створення колективної стратегії НАТО та посилення діяльності щодо вироблення власної національної стратегії безпеки та оборони.

Протягом другої половини 1990-х рр. для української співпраці із НАТО польський чинник продовжував залишатися пріоритетним, із відкриттям Офісу зв'язку НАТО у Києві, а також розгортання польсько-українського батальйону в Косово. Знаковим документом для цього періоду стала підписана 9 липня 1997 р. Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО. Документ став основою для консультацій Україна – НАТО у питаннях євроатлантичної безпеки: попередження конфліктів, організація гуманітарних операцій. Країни НАТО вітали прогрес, досягнутий Україною, та очікували на демократизацію та економічні реформи «з метою поглиблення процесу інтеграції до всієї низки європейських та євроатлантичних структур». Хартія передбачала для України комплексну допомогу з боку НАТО в економічних аспектах безпеки та науково-технологічних питаннях. Підписання Хартії дало приводів говорити про те, що Україна, як Польща, розпочала стратегічний пронатівський курс⁶¹. Таким чином, ми бачимо, що реальний прогрес у відносинах України та Польщі з НАТО почав відбуватися з 1994 р., із підписання перших офіційних договорів на вищому рівні, чому передавала участь у форумах РПАС. На відміну від України, Республіка Польща як і інші країни Вишеградської групи, співпрацювала із НАТО на рівні таємних переговорів з 1990 р., маючи

---

⁶¹ Куйбіда В. Україна – Польща на шахівниці світу. Геополітичні орієнтирсьогодення. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1998. № 14. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n14texts/kujbida.htm> (дата звернення 10.10.2023)

конкретну мету ліквідації залишків радянського впливу та швидшої атлантичної інтеграції. Не дивлячись на відмінність позиції України стосовно цих питань, її білатеральна співпраця із Польщею дозволила українським структурам отримувати досвід роботи із НАТО через поляків як посередників. Після узгодження офіційних документів Україна – НАТО у 1995 р. головним напрямом українсько-польської співпраці у рамках інтеграції до НАТО стали кооперація під час військових навчань, участь у миротворчих операціях Альянсу та співпраця упродовж форумів

3.2 Досвід інтеграції і українсько-польське партнерства

Другий термін Президента України Леоніда Кучми відрізняється поглибленням інтенсивної співпраці з НАТО, особливо в галузі військових операцій. Не дивлячись на заяви деяких політиків про агресивність блоку НАТО після контрверсійних бомбардувань на території колишньої Югославії у 1999 р., Україна продовжувала участь в усіх операціях НАТО, керуючись Хартією 1997 р. та Програмою ПЗМ. Однак на початку цього терміну політична ситуація в Україні, та, відповідно, її місце у світовій політиці, ускладнилася, особливо після вбивства журналіста видання «Українська правда» Георгія Гонгадзе. Ця трагічна подія, у супроводі із «касетним скандалом», який компрометував Президента України у причетності до вбивства, спричинила політичну кризу. Це дало країнам-членам НАТО нові приводи вказувати на невиконання Україною вимог НАТО та ЄС щодо демократизації, докоряти за посилення політично-бізнесових кланів. До «справи Гонгадзе» також додалась «кольчужна справа», коли у 2002 р., США і Велика Британія, посилаючись на записи, офіційно звинуватили Л. Кучму в недотриманні санаційного режиму ООН, а саме продажу Іраку радіолокаційної системи «Кольчуга». Усі ці події загрожували Україні міжнародною ізоляцією та припиненням співпраці із

НАТО та ЄС. За цю ситуацію схопилися у Кремлі, з боку якого водночас поступили заяви на користь Л. Кучми та кондемнація «втручань у внутрішні справи України».

Ми можемо відзначити, що саме у Польщі, де з тривогою спостерігали за подіями в Україні, збереглися сподівання на відновлення партнерства України з НАТО. Президент А. Квасневський намагався виправити цю ситуацію, спираючись на свої добрі стосунки з Л. Кучмою. У березні 2001 р. у Казімежі Дольному була організована зустріч А. Квасневського з Президентом України та делегацією української опозиції. Виконуючи функцію медіатора, керівництво Польщі обговорювало з українськими політиками загрози української кризи та можливого повернення у бік росії для колективної безпеки Європи. Польща застерігала українців не зупиняти євроатлантичної співпраці, не допустити «відходу від Європи». Це показало, що польська влада не мала наміру відмовлятися від стратегічного партнерства з Україною.

Ми маємо визначити слушність польської медіації, адже саме шляхом військово-політичної співпраці з НАТО Україна змогла вийти з міжнародної політичної ізоляції, спричиненої скандалами навколо особи Леоніда Кучми. Україна приєдналась у 2003 р. до інтервенції коаліційних сил США і союзних країн проти режиму Садама Хусейна в Іраку. Однак цій події передував жвавий процес розширення співпраці Україна – НАТО у 2000–2003 рр.

Лише протягом 2000 р. Україна стала учасницею цілої низки тренувань та «військових ігор» разом із державами НАТО, зокрема з Республікою Польща: 19–30 червня 2000 р. в Україні відбулись спільні навчання військових та морських сил «Кооператив Партнер-2000»; 8–22 липня 2000 р. навчання сухопутних військ «Щит миру-2000» за участю військових підрозділів Польщі та інших країн-партнерів за Програмою ПЗМ; 11–25 вересня 2000 р. комплексні військові «Козацький степ-2000»

за участю військових підрозділів України, Великої Британії та Республіки Польща; 20–29 вересня 2000 р. польська сторона разом із підрозділами 11 країн-членів РЄАП відвідала особливі українські навчання з ліквідації наслідків катастроф «Закарпаття-2000» 20–29 вересня 2000 р. відповідно до ПЗМ, у процесі яких відпрацьовувалася взаємодія комплексних сил ДСНС та збройних сил під час великої повені⁶².

Окрім питань оборони Альянс співпрацював з Україною і в галузі економіки: у Польщі відбулося друге засідання Спільної робочої групи з питань економічної безпеки за участю України. Співробітництво з НАТО також сприяло розвитку української науки. Це підтверджується отриманням українськими вченими грантів у рамках наукових програм Альянсу. Так, під час програми «NATO Science Fellowship (2000–2002)» отримав гранти професор В. Глушков, учений-фізик Дніпровського національного університету. Український дослідник у галузі штучного інтелекту та інформаційних технологій О. Ющенко отримав премію як Почесний Лауреат міжнародного конкурсу ім. Генерального Секретаря НАТО Манфреда Вернера.

В умовах глобалізації перед стратегією національної безпеки України постали нові завдання. Вбачаючи реальну ефективність обміну інформацією та спільними тренуваннями з НАТО, українська сторона у 2001–2002 рр. працювала з метою формалізації та висвітлення відносин. Заради цієї мети 27 січня 2001 р. Л. Кучмою було затверджено Державну програму співробітництва України з НАТО на 2001–2004 роки. А 25 квітня 2001 р. Секретарем РНБО України Є. Марчуком була презентована Державна програма співробітництва на період 2001–2004 рр. під час спеціального

---

⁶² Історія і хронологія взаємовідносин України з НАТО. *Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: http://www.sdfm.gov.ua/print.php?what=art&id=1673&cat_id=273&lang=uk (дата звернення 10.10.2023)

засідання Комісії Україна-НАТО. На 2001 р. ідея вступу до НАТО вже розглядалася як послідовний вибір держави на шляху євроатлантичної інтеграції.

У 2002 р. РНБО України прийняло рішення «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору», у якій, зокрема, визначило спрямування політики України на «повномасштабну інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури». Українське керівництво визнало об'єктивні реалії європейської та світової політики, та вважало євроатлантичну інтеграцію продиктованою національними інтересами України. Влітку того ж року Президент України підписав указ про створення Державної ради з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, яка мала визначати перебіг подальшої стратегії України з метою майбутнього вступу до ЄС та НАТО⁶³.

Такими діями Л. Кучма намагався показати, що не відмовляється від намірів «особливого партнерства» та не «відходить від Європи», що було позитивно сприйнято у Польщі. Однак остаточно його позиція не зменшувала скепсис щодо його особи у США та Великій Британії. Причини цього полягали не лише у порушенні Президентом України обіцянок НАТО та ЄС про демократизацію країни, а й особливо порушення режиму санкцій навколо Іраку, який розглядався в американському суспільстві того часу як режим, пов'язаний із організованим тероризмом. Для американського суспільства було дуже важко усвідомлювати можливість продовження дружніх стосунків США з країнами, що мали таємні військові співпраці із «союзниками ісламського тероризму» після трагедії 11 вересня 2001 р. Це змушувало Україну переглянути свою роль у міжнародній геополітиці та зрозуміти проблематичність подальшої «нейтральності».

---

⁶³ Про Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України. *Офіційний вісник України*. 20 вересня 2002. № 36. С. 3

Це відзначилося і на українсько-польській військовій співпраці. Наприклад, у 2001 р. розпочалася практична реалізація ініціативи НАТО про перепідготовку українських військовослужбовців запасу. Під час чергового засідання комісії Україна–НАТО в червні 2003 р. проаналізували виконання Плану дій та Цільового плану Україною. Міністри країн НАТО, які брали участь у зустрічі, підтримали створення українсько-польського батальйону та надсилання польсько-українського контингенту до Іраку.

Протягом 2003–2008 рр. 1600 українських військовослужбовців були представлені у польському секторі міжнародних багатонаціональних стабілізаційних сил НАТО в Іраку. Окрім того, з 2007 р. Україна співпрацювала із Польщею у операціях НАТО та ООН з питань встановлення безпеки в Афганістані. Представництво Збройних сил України було поступово розширено до 30 осіб, які виконували завдання на посадах офіцерів штабних елементів МССБ різних рівнів у м. Кабул та конкретно в якості офіцерів польського військового контингенту. Пізніше, у процесі співпраці українського миротворчого персоналу у складі військового контингенту Республіки Польща в провінції Газні (Афганістан), польська влада знов взяла на себе місію посередниці між Україною та НАТО. Відповідно до інформації Міністерства оборони України, українська участь у цій польській місії була завершена у 2014 р.⁶⁴. Це могло бути пов'язано із початком воєнних дій на території власне України, що спричинило необхідність залучення військових із досвідом участі у миротворчих операціях.

Протягом 2005–2015 рр., після проєвропейської та проатлантичної «Помаранчевої революції» Україна і Польща підписали низку мультилатеральних документів, які уточнили атлантичний курс України та

---

⁶⁴ Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. *Міністерство оборони України*. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html> (дата звернення 10.10.2023)

узгодили нові умови українсько-польського військового співробітництва. Логічним є те, що метою польської сторони було перетворення України з «буферної держави» на вірного союзника у спільному військово-політичному блоці. У квітні 2005 р. починається інтенсифікація діалогу України з НАТО з метою членства. Кульмінацією стало розширення «Плану дій Україна – НАТО» (2002 р.), який розкривав галузі, в яких мали бути проведені структурні реформи. Відповідно до цього документа українська сторона розробила Цільовий план на 2005 р., за яким розпочався комплекс заходів щодо дослідження суспільної думки стосовно НАТО та проведення реформ відповідно до вимог «Плану дій»⁶⁵. Як і у випадку з європейською інтеграцією, українські області користувалися широкою підтримкою Польщі у різноманітних аспектах втілення вимог НАТО.

За архівними документами цього часу виділяється активність України у втіленні політики атлантичної інтеграції на місцях. За дорученням Кабінету Міністрів України обласні державні адміністрації у співпраці з обласними радами протягом 2005 р. працювали над виробленням механізму моніторингу ставлення громадськості до НАТО та проектом поліпшення ставлення в Україні до НАТО.

З іншого боку, певне гальмування, хоча і не припинення, атлантичних ініціатив відбулося після приходу до влади Віктора Януковича. У 2006 р. він заявляв про те, що Україна буде працювати заради інтеграції до ЄС, але не НАТО, продовжуючи співпрацю у «Партнерстві заради миру» (зокрема в питанні розширення українсько-польського контингенту в миротворчій місії в Афганістані у 2010 р.). Однак попри численні «панічні атаки» навколо НАТО в українському політикумі та суспільстві протягом 2005–2013 рр.,

---

⁶⁵ Про Цільовий план Україна - НАТО на 2005 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990/2005-%D1%80%D0%BF/sp:max25> (дата звернення 10.10.2023).

Україна залишалася важливою країною-партнеркою НАТО, яка була учасницею всіх основних місій та навчань організації, але не офіційним членом блоку⁶⁶.

Ключовою темою українсько-польської співпраці у контексті НАТО протягом 2010-х рр. стає робота над регіональними стратегіями безпеки у Європі. Задля забезпечення функціонування цього аспекту зовнішньої політики України навіть президентська адміністрація В. Януковича, формулюючи основи української політики у цьому напрямку, визнала необхідність продовження співробітництва, партнерства та взаємодії з НАТО з використанням наявних механізмів (річні національні програми та угоди Україна–НАТО) та розширення діяльності спільних робочих груп. Крім того, національна політика безпеки була спрямована на участь у безпекових програмах ОБСЄ, СНД, ОДКБ, ОЧЕС, а також у розвитку загальноєвропейської системи колективної безпеки. Це було неможливим без «підтримання партнерського співробітництва та розширення стратегічної взаємодії з Польщею», що визнавалося у документі. Однак ми бачимо, що адміністрація В. Януковича намагалася внести співпрацю з ОДКБ щодо національної стратегії безпеки на тому ж рівні, що й з НАТО. Не дивлячись на це, констатуємо розширення військового співробітництва з Польщею.

Відповідна стратегія безпеки Республіки Польща заснована на членстві в НАТО та воєнно-політичними контактами з США та іншими основними членами Альянсу. Це визначається як головні гарантії зовнішньої безпеки країни та забезпечення її розвитку на межі Чорноморського та Нордично-балтійського регіонів. Задля втілення цих інтересів Польща усіляко підтримує трансформацію НАТО та подальшу еволюцію Альянсу шляхом проведення та виконання різноманітних місій. Польська стратегія

---

⁶⁶ Александров О. С. Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва : аналіт. доп. / упорядн. В. М. Бегма, Н. Г. Діденко, О. О. Резнікова ; за заг. Ред. О. В. Литвиненка. К. : НІСД, 2011. 56 с.

також передбачає підтримку країн- партнерів через існуючі класичні механізми колективної безпеки. Крім того, стратегія безпеки Польщі орієнтується на «гармонізацію європейського ринку озброєнь з метою забезпечення переваг для всіх членів Євросоюзу». У той же час у відносинах з НАТО стратегія безпеки заснована на тому, який внесок може зробити Польща заради Альянсу, його розширення та еволюції. Заради цього польська стратегія безпеки вказує на важливість заохочування створення і посилення багатосторонніх субрегіональних інституцій. Мета – розвиток демократії та безпеки держав у Центральній та Східній Європі. Водночас Польща є категоричним противником побудови у регіоні будь-яких нових ліній розподілу. Це є особливо важливим для українських інтересів, оскільки відповідно до польської стратегії «Україна відіграє вагомую роль у забезпеченні європейської безпеки», через що і Польща має наміри «наповнювати реальним змістом формулу стратегічного партнерства між Києвом та Варшавою»⁶⁷.

Агресія росії проти України змусила НАТО передивитися власні стратегії регіональної безпеки на сході Європи. Окупація росією Криму поставила виклики безпеці Чорноморського регіону, взаємопов'язані із широким контекстом євроатлантичної безпеки. Заради забезпечення позицій Альянсу в регіоні було здійснено низку заходів, серед яких створення багатонаціональної бригади в Крайові, як сухопутного компонента передової воєнної присутності НАТО. Серед країн-учасниць була і Польща, яка брала участь у забезпеченні штаба бригади і координуючи військову підготовку. російське вторгнення в Україну також вимагало від Польщі та інших країн басейну Балтійського моря переглянути стратегію безпеки регіону. Вивчаючи моделі регіональної безпеки, на які можна було б спиратися, та

---

⁶⁷ Герасимчук С. Стратегії наших стратегічних партнерів: куди йдемо? *Євроатлантична Україна*. 26 вересня 2006. URL: http://www.ea-ua.info/main.php?news_id=185&news_show_type=1&parts_id=5 (дата звернення 10.10.2023)

шукаючи тактичні моделі оперативної сумісності збройних сил, НАТО змогло знайти оптимальний висновок під час навчань «Сііл/Стедфаст джевелін», що проходили у травні 2015 р. в Естонії. У цих навчаннях взяли участь 13 тисяч естонських вояків, разом із 600 військовослужбовцями з інших країн НАТО, зокрема Республіки Польща.

Важливим аспектом українсько-польського співробітництва у контексті співпраці із НАТО також стало формування спільних підрозділів. У 2013 р. Україна підтвердила бажання продовжити ініціативу 2008 р., висловлену на форумі міністрів оборони країн Європейського Союзу та Східного Партнерства. Це було створення «LITPOLUKRBRIG – Литовсько-Польсько-Українська Бригада» – план міжнаціональної бригади в контексті євроатлантичного партнерства. 16 листопада 2009 р. на зустрічі міністрів оборони України, Польщі та Литви було офіційно оголошено про наміри створення бригади. У 2010 р. українське керівництво відклало плани підготовки до вступу до Альянсу, але через три роки продовжило ініціативу⁶⁸.

За проєктом LITPOLUKRBRIG Україна, Литва та Польща мали сформувати єдину багатонаціональну бригаду для участі в миротворчих і гуманітарних акціях. Міністри оборони трьох країн нарешті затвердили офіційне створення військової одиниці 19 вересня 2014 р., у якій українську сторону представили бійці 80-ї окремої аеромобільної бригади. Протягом 2015 р. у польському Сеймі та президентській адміністрації відбувався процес ратифікації угоди та підготування документації про співпрацю. У 2016 р. відбулося відкриття штабу Литовсько-польсько-української бригади, яка стала учасницею навчань Brave Band.

---

⁶⁸ Острог Forum 2017. *Посольство Республіки Польща у Києві*. URL: https://www.msz.gov.pl/uk/p/kijow_ua_a_uk/news/ostrog_forum_2017 (дата звернення 10.10.2023)

Приклади оборонного співробітництва України та Польщі з країнами Балтії вказують на актуальність ідей «Міжмор'я». Варто уваги, що саме Є. Гедройц і Ю. Мерошевський адаптували в «Доктрині ULB» концепцію «Міжмор'я» для геополітичних реалій післявоєнного світу.

Активне розширення співпраці Україна-НАТО Президентом України Петром Порошенком, зокрема й в ініціативі LITPOLUKRBRIG, визначила подальший розвиток українсько-польського партнерства. Велике значення для цього відіграла «Угода між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору про статус представництва НАТО в Україні». У 2015 р. було відкрито Представництво НАТО в Україні. Мета – посилення та розширення участі України у співробітництві відповідно до Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, Програми ПЗМ, Плану роботи Військового комітету НАТО з Україною та інших форм співпраці. Протягом 2015 р. також відбувалося співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання (далі ОНПП)⁶⁹.

Окремо зупинимось на українсько-польських домовленостях, що вплинули на вирішення конфліктних ситуацій. Під час дипломатичного конфлікту з Україною через нову освітню реформу, Угорщина як член НАТО, почала блокувати євроатлантичні ініціативи української сторони. Україна відразу отримала пропозиції Польщі про встановлення «альтернативного діалогу з НАТО». Як заявив міністр закордонних справ Польщі Яцек Чапутович, для проведення засідань комісії Україна-НАТО необхідно було б знайти інший формат зустрічей через позицію Угорщини. Прем'єр-міністри Польщі та України під час телефонної розмови підтвердили стратегічне партнерство обох країн у цих сферах: «Голова Ради

---

⁶⁹ Угода про співробітництво у сфері підтримки між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання (ОНПП). База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_029/sp:max100 (дата звернення 10.10.2023)

міністрів підкреслив, що Польща підтримує і буде підтримувати євроатлантичні прагнення України». Президент України Петро Порошенко підтвердив пріоритетність співпраці з Польщею у взаємодії України з країнами НАТО. Прикладами вагової ролі Польщі він визначив історичний Саміт НАТО у Варшаві, рішення Комісії Україна-НАТО, участь Польщі у створенні Трастових фондів НАТО, затвердженні програм про комунікацію і кібербезпеку⁷⁰. Усі ці факти вказують на зацікавленість Польщі у приєднанні України до НАТО, прискорення її інтеграції до структур Альянсу.

Для розуміння особливостей атлантичної інтеграції та євроінтеграції зупинимось на співвідношенні хронології цих процесів в Україні. Проте варто зазначити, що це питання до сьогодні залишається дискусійним. Важливим для співпраці Україна-НАТО є 1999 р., зокрема через відкриття Офісу зв'язку НАТО у Києві. Республіка Польща того ж року стала членом НАТО і отримала офіційне запрошення приєднатися до ЄС. Це дозволило Польщі утвердитися «провідником» євроатлантичних прагнень України. Тенденція приєднання країн Центральної і Східної Європи до НАТО, а після до ЄС залишала багатьох в Україні із очікуванням, що приєднання до НАТО є пререквізитом вступу до ЄС. Певні питання компетенції НАТО розглядалися на форумах ЄС, зокрема LITPOLUKRBRIG. Незважаючи на це, основні тенденції українсько-польської співпраці на шляху до атлантичної інтеграції простежуються вже в часи другого терміну Л. Кучми, у той час як європейська інтеграція набуває важливішого місця у відносинах за В. Ющенка.

Таким чином, тенденції співробітництва України та Республіки Польща в умовах розширення блоку НАТО дають підстави говорити про унікальність євроатлантичної інтеграції в Україні. Європейський та

---

⁷⁰ Ми вдячні Польщі за підтримку нашого шляху до НАТО – Петро Порошенко. *Президент України*. URL: <http://www.president.gov.ua/news/mi-vdyachni-polshi-za-pidtrimku-nashogo-shlyahu-do-nato-petr-45038> (дата звернення 10.10.2023)

атлантичний інтеграційний процес мають як певну спорідненість, так і відмінності. З одного боку, обидві тенденції мають історичне значення наближення незалежної України до Заходу, західного світу. З іншого боку, стратегічний альянс НАТО, з його впливом на світову систему безпеки, та Європейський Союз, із широкими економічними перспективами, мали різне значення для України у певні історичні періоди. Отже, ми можемо говорити про різницю у хронології етапів співпраці в контексті європейської інтеграції та євроатлантичної інтеграції.

Факти вказують на те, що за роки президентства Леоніда Кучми відбулися найважливіші події атлантичної інтеграції з початком офіційного співробітництва Україна-НАТО та фактичною участю України у військових операціях на боці альянсу. Крім того, важливою для цього процесу стала декларація пронатовського курсу Президентом України Віктором Ющенком. Однак ініціатива президента зустріла шалену опозицію і антипропаганду з боку Партії Регіонів та лівих сил. Для періоду 2005–2013 рр. у історії співпраці у вимірі атлантичної інтеграції (на відміну від євроінтеграції) була характерна стагнація. Це було пов'язано із відсутністю єдиної думки в українському політикумі щодо приєднання до НАТО. Так, створення LITPOLUKRBRIG, започатковане у 2008 р., зайняло більше 6 років, із додатковим періодом ратифікації. З іншого боку, 2015 р. став визначальним як для європейської інтеграції, із підписанням угоди про асоціацію, так і для атлантичної – із оформленням представництва НАТО в Україні.

Отже, на початку XXI ст. головним напрямом українсько-польського атлантичного співробітництва стало запозичення польського досвіду з приєднання до Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного Договору. Після Революції гідності та підтвердження європейських аспірацій України через Угоду про асоціацію з ЄС відбулося повернення українського керівництва до ширшої співпраці із НАТО та вагому підтримку з боку

Польщі. Загалом розвиток українсько-польської співпраці в атлантичному контексті призвів до позитивних результатів у сферах підвищення оборонних спроможностей обох країн, забезпечення суверенітету України, став важливою частиною стратегії безпеки у східному регіоні Європи.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі досліджено стратегічний напрямком розвитку в тому числі державного управління для України, який неможливо здійснювати без урахування позицій в інтеграційних процесах сусідніх країн, таких як Польща. З цією метою на новітній джерельній основі було проведене комплексне дослідження українсько-польських відносин у процесі їхньої трансформації, що стали частиною глобальної співпраці в межах інтеграційних процесів. Результати дослідження вказують на те, що після оформлення двосторонніх відносин України та Республіки Польща та набуття ними статусу стратегічного партнерства на межі ХХ та ХХІ ст., відбулося надзвичайне посилення відносин з 2005 р., після остаточного обрання Україною курсу на інтеграцію до Європейського Союзу.

1. Особливості воєнно-політичного співробітництва України з НАТО у 1991–2020 років полягали, насамперед у співпраці навколо реформування українського оборонного сектору для наближення його до стандартів НАТО. Це співробітництво проявлялось, здебільшого, у двох формах – практичній та консультативно-дорадчій.

2. Практичний підхід полягав у наданні різносторонньої матеріальної допомоги та безпосереднього співробітництва у військовій сфері з боку країн-членів НАТО. Характерно, що надання практичної допомоги Україні від Альянсу розпочалось задовго до закріплення офіційних відносин партнерства України з НАТО у 1997 році. Насамперед воно стосувалось питань, пов'язаних із ядерним роззброєнням України, участю українських військових у міжнародних миротворчих кампаніях на Балканах, які ООН провадило під егідою НАТО та щодо ліквідації надлишків застарілого озброєння.

3. Для узгодження послідовних кроків щодо ядерного роззброєння Україну з 1992 року було запрошено до участі у Раді північноатлантичного

співробітництва на рівні міністрів оборони для підвищення боєздатності українських військових, які брали участь у миротворчих операціях Альянсу. Також Україну було запрошено до участі у щорічних багатонаціональних навчаннях під егідою НАТО, а для ліквідації в Україні застарілого озброєння та боєприпасів організація НАТО щорічно виділяла значну суму коштів. Не менш вагомою була практична допомога з боку Альянсу, спрямова на перепідготовку українських військових, звільнених узапас.

4. Консультативно-дорадчий або ж менторський підхід щодо впровадження безпекових реформ набув своєї сили після підписання між НАТО й Україною Хартії про особливе партнерство 9 липня 1997 року. Він передбачав взаємодію українських та натовських експертів, які працювали в рамках Комісії Україна–НАТО й мали за мету вироблення теоретичних рекомендацій органам влади щодо реформування безпекового сектора, зокрема щодо оптимізації й модернізації Збройних сил України та українського оборонного комплексу.

5. Менторська робота проходила у формах офіційних консультацій, неформальних зустрічей, конференцій, круглих столів, засідань тощо. Особливою формою була діяльність Спільної робочої групи Україна–НАТО щодо воєнної реформи, яка давала можливість Україні скористатися багатим досвідом та експертними знаннями країн НАТО й слугувала механізмом, через який країни Альянсу мали змогу надавати Україні різнобічну допомогу.

6. Однак досвід показав, що практичну допомогу з боку країн-членів НАТО українська сторона інколи розглядала лише з позицій матеріального, а не практичного інтересу. А вкрай важливі для реформування військових потужностей України рекомендації, розроблені спільно з експертами Альянсу, українською стороною не завжди серйозно сприймалися й часто залишалися на узбіччі історії не будучи втіленими у життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 14 змін у ЗСУ за останні роки, про які ви могли не знати. Олександра Ярликова. *ИА Рубрика*. 14 жовтня 2018. URL: <https://rubryka.com/article/14-zmin-u-zsu/> (Дата звернення, 14.08.2023)
2. Александров О. С. Україна – НАТО: нові умови та реалії співробітництва : аналіт. доп. / упорядн. В. М. Бегма, Н. Г. Діденко, О. О. Резнікова ; за заг. Ред. О. В. Литвиненка. К. : НІСД, 2011. 56 с.
3. Бжезінський З. Україна й Польща в контексті європейської. *Стратегічна панорама*. 1998. №3–4. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/panorama/brzez.htm> (дата звернення 10.10.2023)
4. Венмейкерс Р. Процес реформування збройних сил у країнах НАТО. Реформування сектору безпеки України: Матеріали міжнародної конференції (Київ, 27-28 травня 2004 р.). *Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Женевський центр демократичного контролю над збройними силами*. За заг. ред. С. Пирожкова, Ф. Флурі. Київ. НІПМБ, DCAF. С. 91-94.
5. Воєнна реформа в Україні: старт чи черговий фальстарт? *Національна безпека і оборона*. УЦЕПД. С. 2-39. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD1_2000_ukr.pdf (12.09.2023).
6. Грачевська Т.О. Особливості нормативно-правової регламентації двостороннього співробітництва України і НАТО. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Сер.: Політичні науки. 2017. № 2. С. 42–46.
7. Герасимчук С. Стратегії наших стратегічних партнерів: куди йдемо? *Євроатлантична Україна*. 26 вересня 2006. URL: http://www.ea-ua.info/main.php?news_id=185&news_show_type=1&parts_id=5 (дата звернення 10.10.2023)

8. Ганссен М. Міжнародна підтримка реформування сектору безпеки в Україні схематичне зображення проектів РСБ. *Публікується за сприяння Женевського Центру демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС). Академія Фольке Бернадотта.* 2016. 100 с.
9. Казакевич О. Інституційна складова процесу євроатлантичної інтеграції України. *Актуальні аспекти реалізації євроінтеграційних прагнень України: Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (м. Ужгород, 29-30 листопада 2007 р.)* Відп. ред. І.В.Артюмов. Ужгород: Ліра, 2008. С. 173-177.
10. Куйбіда В. Україна – Польща на шахівниці світу. Геополітичні орієнтири сьогодення. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1998. № 14. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n14texts/kujbida.htm> (дата звернення 10.10.2023)
11. Компанець І. В. Євроатлантична інтеграція незалежної України у військово-історичному аспекті : автореф. дис.... канд. істор. наук : 20.02.22 військова історія; *Національний університет «Львівська політехніка»*. Львів, 2010. 19 с. Бібліографія: с. 17.
12. Крапивін О.В., Тодоров І.Я. Євроатлантична інтеграція України. Навчальний посібник для студентів спеціальностей «історія», «політологія», «журналістика» та «міжнародні відносини». Донецьк, *Донецький національний університет*. 2007. 328 с.
13. Корнілова В. В. Розвиток взаємин Україна – НАТО: цивільний аспект співробітництва : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02. Київ. славіст. ун-т. Київ. 2010. 20 с.
14. Кушта О. Трансформація відносин Україна-НАТО в контексті російсько-українського збройного конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2018. Випуск 44. С. 147-162.
15. Курта Г. (за ред. та ін.) Президентські вибори та Помаранчева революція: вплив на трансформаційні процеси в Україні. *Фонд ім. Фрідріха Еберта*. Київ: Заповіт. 2005. 148 с.

16. Матеріали та виступи Осінньої Академії нова Стратегічна концепція Північноатлантичного альянсу: перспективи для держав Центральної та Східної Європи». 30 листопада – 2 грудня 2010 року. Донецьк, 2011. 153 с.
17. Мелекесцев К. Тенденції співробітництва України та Республіки Польща в контексті атлантичної інтеграції. *Economic and law paradigm of modern society*. Banska Bystrica : Scientific Consulting Community s.r.o. «Open Europe», 2018. №2. С. 117–121.
18. Мелекесцев К. Польсько-українське партнерство та аспірації України стосовно НАТО: регіональне та міжнародне співробітництво після Помаранчевої революції. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. № 1. С. 201–210.
19. Ми вдячні Польщі за підтримку нашого шляху до НАТО – Петро Порошенко. *Президент України*. URL: <http://www.president.gov.ua/news/mi-vdyachni-polshi-za-pidtrimku-nashogo-shlyahu-do-nato-petr-45038> (дата звернення 10.10.2023)
20. Острог Forum 2017. *Посольство Республіки Польща у Києві*. URL: https://www.msz.gov.pl/uk/p/kijow_ua_a_uk/news/ostrog_forum_2017 (дата звернення 10.10.2023)
21. Інформаційні матеріали щодо зовнішньої політики України у її відносин з НАТО. *Великобілозерська районна державна адміністрація*. URL: <https://vbeloz.gov.ua/informacijni-materiali-schodo-zovnishnoi-politiki-ukraini-u-ii-vidnosin-z-nato-15-34-41-05-10-2017/> (дата звернення 10.10.2023)
22. Історія і хронологія взаємовідносин України з НАТО. *Державна служба фінансового моніторингу України*. URL: http://www.sdfm.gov.ua/print.php?what=art&id=1673&cat_id=273&lang=uk (дата звернення 10.10.2023)
23. Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. *Міністерство оборони України*. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html> (дата звернення 10.10.2023)

24. Угода між Міністерством оборони України та Міністерством національної оборони Республіки Польща про військове співробітництво. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_191/conv (дата звернення 10.10.2023).
25. Угода про безпеку між Урядом України і Організацією Північноатлантичного Договору. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_002/conv (дата звернення 10.10.2023)
26. Угода про співробітництво у сфері підтримки між Кабінетом Міністрів України та Організацією НАТО з підтримки та постачання (ОНПП). *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_029/sp:max100 (дата звернення 10.10.2023)
27. Партнерство заради миру (Запрошення). *База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України.* URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_015/conv (дата звернення 10.10.2023).
28. ПундаЮ. В., КозинецьІ. П., Клименко В. С. та ін. Міжнародні відносини та зовнішня політика України: *Підручник.НУОУ ім. Івана Черняхівського.* Київ., 2020. 328 с.
29. Про проведення оборонного огляду.*Указ Президента України.№ 565.* Київ. 4 липня 2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565/2003#Text> (Дата звернення, 14.08.2023).
30. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 17 червня 2004 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року».*Указ Президента України.№ 670.* Київ. 22 червня 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/670/2004#Text> (Дата звернення, 28.09.2023)
31. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».*Рада*

- національної безпеки і оборони України. Указ Президента України. № 240.6 червня 2016. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/424.html> (Дата звернення, 14.08.2023)
32. Про затвердження Річної національної програми на 2009 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. Київ. 7 серпня 2009. № 600/2009. Указ Президента України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600/2009#Text> (Дата звернення, 07.06.2023)
33. Про затвердження Річної національної програми співробітництва Україна – НАТО на 2011 рік. Указ Президента України. № 468. Київ. 13 квітня 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/2011#Text> (Дата звернення, 16.08.2023)
34. Про Основні напрями зовнішньої політики України. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> (дата звернення 10.10.2023)
35. Про Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України. Офіційний вісник України. 20 вересня 2002. № 36. С. 3
36. Про Цільовий план Україна - НАТО на 2005 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990/2005-%D1%80%D0%BF/sp:max25> (дата звернення 10.10.2023).
37. Сальнікова О., Клименко В., Грищенко В. Аналіз результатів Варшавського саміту НАТО та їх вплив на врегулювання конфлікту на Сході України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. №2 (58), 2017. С. 102-107.
38. Савицький О. 5 фактів про особливе партнерство між Україною та НАТО. *Deutsche Welle*. 09.07.2017. URL: <https://p.dw.com/p/2fylA> (Дата звернення, 14.08.2023)

39. Стевенс Н. Залучення українських воїнів до врегулювання міжнародних конфліктів в 1991 – 2004 рр. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. № 12. 2007. С. 471-484.
40. Соколюк С. Репетиції гібридної війни Росії проти України в Криму та Севастополі як вияв політики тоталітаризму. Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті : *збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 11–12 червня 2020 року*, Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. 2020. С. 372–377.
41. Тригуб П.М. Питання європейської та євроатлантичної інтеграції України в період світової економічної кризи (2008-2010 рр.). *Чорноморський літопис*. № 1. 2010. С. 56-64.
42. Турченко Ю. Збройні Сили України: нелінійна еволюція конституційного органу. *Політичний менеджмент. ППіЕНД*. №4. 2010. С. 140-148.
43. Годоров І. Історичні, геополітичні та політико-правові засади співробітництва України та НАТО. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2014. №77. URL: http://www.ji.lviv.ua/n77texts/Zasady_spivrobotnyctva.htm (дата звернення 10.10.2023).
44. Годоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2006. 268 с.
45. Чорна Н. М. Нормативно-правове забезпечення інтеграції Польщі у європейські та євроатлантичні структури. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Історія*. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. Вип. 12. С. 306–314
46. Фролов В., Устименко О. Особливості впровадження в ЗС України систем військового управління за принципами та стандартами НАТО. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного*

- університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2018. № 3. С. 18-26.
47. Яковлєв А.А. Питання євроатлантичної інтеграції в сучасному конституційному процесі України. *ScienceRise: Juridical Science*. № 3(9).2019. С. 12-16.
48. Bukkvoll T., Kjølberg A. *Liaisons Dangereuses – Political Relationships in the NATO, Russia and Ukraine triangle*. Forsvarets Forskningsinstitut, Norwegian Defence Research Establishment P O Box 25. №- 2027 Kjeller, Norway. 2001. 63 p.
49. Chairman’s statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers held at NATO Headquarters. Brussels. *North Atlantic Treaty Organization. Press Release*. (2008) 155. 03 Dec. 2008. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_46249.htm?mode=pressrelease (Дата звернення, 16.08.2023)
50. Defence reform in Ukraine. *North Atlantic Treaty Organization*. 01 Feb. 2004. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20942.htm?selectedLocale=en (Дата звернення, 28.09.2023).
51. Draus J. Polish-Ukrainian relations after independence. *New Ukraine. A Journal of History and Politics*. 2011. № 10. pp. 52–72.
52. Interview with John Colston {Subtitle}. *NATO HQ*. Brussels. 11 Jan. 2006. URL: <https://www.nato.int/docu/speech/2006/s060111a.htm> (Дата звернення: 06.09.2023).
53. Intelligence sector reform in Ukraine. *North Atlantic Treaty Organization*. 24-25 Oct. 2007. URL: <https://www.nato.int/docu/update/2007/10-october/e1024c.html> (Дата звернення, 27.08.2023)

54. NATO Foreign Ministers meet in Brussels.*NATO Update*. 09-Dec- 2004. URL: <https://www.nato.int/docu/update/2004/12-december/e1208a.htm> (Дата звернення, 28.09.2023)
55. NATO Public Diplomacy Division's Co-Sponsorship Grants.*North Atlantic Treaty Organization*. 15 Oct. 2020. URL: <https://www.nato.int/cps/en/natolive/63610.htm>(Дата звернення, 13.08. 2023)
56. NATO-Ukraine Commission Ambassadorial 30 November 2005 – NATO HQ, Brussels.*NATO, Press Release*. (2005)155. 30 Nov. 2005. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-155e.htm> (Дата звернення,14.08.2023)
57. Opening Statement by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at the fifth Informal High-Level NATO-Ukraine Consultations with participation of Defence Ministers and other senior officials from Ukraine and NATO countries.*Sintra*. Portugal. 5 Oct. 2006. URL: <https://www.nato.int/docu/speech/2006/s061005a.htm> (Дата звернення, 14.08.2023)
58. Final Communiqué Ministerial meeting of the North Atlantic Council held in Reykjavik.*Press Release*. M-NAC-1(2002) 059. Issued on 14 May.2002. URL:https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19577.htm?selectedLocale=en (Дата звернення: 05.09.2023)
59. Priorities for Ukraine's defence and security sector reform.*NATO HQ*. 7 Dec. 2006. URL: <https://www.nato.int/docu/speech/2006/s061207a.htm> (Дата звернення, 14.08.2023)
60. Ukraine's 'European Choice' in the East-West Frontier. Dr. Jennifer D. P. Moroney. *NATO Fellow*. 2001. 55 p. URL:<https://www.nato.int/acad/fellow/99-01/moroney.pdf> (Дата звернення,30.09.2023).
61. Mizrokhi E. Russian 'separatism' in Crimea and NATO: Ukraine's big hope, Russia's grand gamble.*Laval University, Quebec*. August 2009. 22 p.

62. Ministers reinforce cooperation in NATO-Ukraine Commission. *North Atlantic Treaty Organization*. 22 Feb. 2013. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_98730.htm (Дата звернення, 16.08.2023)
63. Skubiszewski, K. Polska i Sojusz Północnoatlantycki w latach 1989–1991. *Sprawy Międzynarodowe*. Warszawa : PISM, 1999. №1 S 9–50.
64. Joint statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the level of Foreign Ministers held in Brussels on Friday. NATO. *Press Release*. (2007)132. 7 Dec. 2007. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2007/p07-132e.html> (Дата звернення, 16.08.2023)
65. Joint Press Statement. *NATO, Press Release*. (2008) 082. 16 Jun. 2008. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_37122.htm?selectedLocale=en (Дата звернення, 16.08.2023)
66. John J. Mearsheimer. The Case for a Ukrainian Nuclear Deterrent. *Foreign Affairs*. Vol. 72, №. 3 (Summer, 1993). P. 50-66.
67. Sherr J. Ukraine's Defence Reform: An Update. Conflict Studies Research Centre. *Royal Military Academy Sandhurst Camberley*. Surrey. England, 2002. P. 1-9.
68. Statement Meeting of the NATO-Ukraine Commission at the Level of Defence Ministers held at NATO Headquarters on 8 June 2000. *Press Release*. (2000)61. 8 June 2000. URL: <https://www.nato.int/docu/pr/2000/p00-061e.htm> (Дата звернення: 05.09.2023).
69. Why NATO May Want Ukraine: The Western Case in Favor of Ukrainian NATO Membership. S. De Spiegeleire, K. Holynska, Y. Sapolovych. *Ukraine Foundation withing the framework of Kyiv Security Forum Project*. Kyiv, 2018. 20 p.

